

DUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI SZEMLE

Dunakeszi - Alag Helyismereti Lapja

SZERKESZTŐSÉG: KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR
DUNAKESZI, KOSSUTH LAJOS UTCA 6.

FELELŐS SZERKESZTŐ:
LÓRINCZ RÓBERT

MEGJELENIK ÉVENTE HÁROMSZOR
KIADJA A KÖLCSEY FERENC VÁROSI KÖNYVTÁR

„1916 karácsony a harctéren”

1916 karácsonyát a Kárpátokban állomásozó Hofmann-hadtestnél szolgáló, dunakeszi Vörös József a hadszíntéren töltötte, de a hideg és veszélyekkel teli pillanatokban is a családjára gondolt az ünnepen. Tábori levelezőlapot küldött édesapjának, Vörös Jánosnak címezve Dunakeszire, a Fő út 56. szám alá (ma üres telek).

Az első világháború során a harctéren a tábori levelezőlapok voltak az összekötő kapcsok a fronton harcolók és otthon maradt szeretteik között. A tábori posta hatalmas, milliárdos nagyságrendű küldeményt kezelt, feladata pedig – az 1914-es szolgálati könyv szerint – az volt, hogy igyekezzen „magánküldemények közvetítésével, a szellemi érintkezést és összetartozáság érzését a hadrakelt sereg, valamint hajóhad és az otthon között fenntartani, megerősíteni.”

A tábori posta rendszere a civil postához igazodott, ami nem volt véletlen: az 1914. július végi mozgósításkor a Magyar Királyi Posta személyzetét, illetve tárgyi eszköztárát is „mozgósították”. A 24 465 főből 4563-at hívtak be katonai, tábori postai és tartalék távírdai szolgálatra. Igénybe vették

a Posta gépkocsi- és lóállományát, továbbá műszaki (távíró és távbeszélő) berendezéseit is.

Dunakeszin, ahogy minden más magyarországi településen, várták a fronton lévőktől érkező híreket, leveleket, lapokat. Különösen így volt ez a karácsonyi ünnepek idején. Vörös József először is boldog karácsonyi ünnepeket kívánt szüleinek, majd így folytatta: „Máma tuttam meg, hogy a Gyuri is idejött, de nem mi hozzánk jött, hanem a batni 3-mal van. Ot meg mind Románok vannak, én már intézkettem, hogy ő eljöjjön onnét, a mi batninkba, körülbelül 9 vagy 10 nap múlva it lesz.”

A tábori lapot az alakulat dombornyomott sapkajelvényével pecsételték le, amelyen az alábbiak szerepelnek: „Karpathen – Korps Hofmann, 1914–1915” (Kárpátok – Hofmann hadtest, 1914–1915). A postai bélyegző mutatja, hogy a küldeményt a 850-es számú tábori postahivatalban 1916. december 23-án adta fel Vörös József. A díszlevelezőlap árát – ahogyan olvasható is rajta – a hadtest a rokkantak, az özvegyek és az árvák megsegélyezésére, valamint egy Kárpátokbeli emlékszóbor felállítására fordította.

(Kerekes Dóra)

TARTALOM:

„1916 karácsony a harcztéren”1

ÁGOSTON András

Károly Gyula Csodálatos kenyérszaporítás című főoltárképe a dunakeszi gyártelepi Jézus Szíve-plébániatemplomban2

KEREKES Dóra

Sztrájk következményekkel5

W. BARNA Erika

„A fényben élő ember”8

VARGA István József

Az Alag-Dunakeszi Református
Egyház története,
5. rész, 1930-1936 10

MÁJER Tamás

Mongol lovak Alagon15

KOSZTOLÁNYI Tímea

Egy lelkész portréja, 2. rész17

SZÁMUNK SZERZŐI:

ÁGOSTON András – történész,
művészettörténészKEREKES Dóra – történész,
a Révész István Helytörténeti
Gyűjtemény vezetője

KOSZTOLÁNYI Tímea – tanár

MÁJER Tamás – könyvtáros

VARGA István József – református
presbiterW. BARNA Erika – kézírás kutató,
grafoterapeutaDUNAKESZI HELYTÖRTÉNETI
SZEMLE

Dunakeszi-Alag Helyismereti Lapja

Megjelenik évente háromszor,
1000 példányban

Alapító szerkesztők:

Csoma Attila és Lőrincz Róbert

Felelős szerkesztő:

Lőrincz Róbert

Szerkesztő:

Kerekes Dóra

Kiadja a Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár

Dunakeszi, Kossuth Lajos u. 6.

Felelős kiadó: Lőrincz Róbert

Nyomdai előkészítés:

Preysing Frigyes

Nyomda: Raszter ny. Budapest

ISSN 1789-9230

A lap megjelenését

Dunakeszi Város Önkormányzata
támogatja

ÁGOSTON ANDRÁS

Károly Gyula Csodálatos kenyérszaporítás című főoltárképe
a dunakeszi gyártelepi Jézus Szíve-plébániatemplomban

Károly Gyula 1961-es keltezésű, tekintélyes méretű (kb. 3 x 6 m),¹ vászonra festett olajfestménye a dunakeszi gyártelepi (korábbi nevén MÁV műhelytelepi) Jézus Szíve-plébániatemplom talán leglátványosabb éke. A kép a főoltár építménye fölött, az egyhajós-, egyenes szentélyzáródású templom nyugati falán függ. (Jelzés jobbra lent: Károly Gyula 1961.) A templom szentélyét – benne a főoltárképet – 2016-ban restaurálta Maracsó Iza-bella, Fodor Edina és Hegedűs Judit okleveles festőrestaurátor, valamint Karácsony Zsolt szobrászművész.²

A festménynek otthont adó neobarokk templomépületet 1940-ben tervezte Pázmándi István műegyetemi adjunktus,³ akit az építészeti stílus legnagyobb XX. századi alakja, Wälder Gyula javasolt a munkára.⁴ Az 1942–1944 között megvalósult templomépítést, és az 1944. június 29-i felszentelést⁵ követően a főoltárkép helye sokáig üresen állt, egy korabeli fotó szerint egy hatalmas kereszt függött a falon a dupla pilaszterpár között. Egészen 1961-ig kellett várni, hogy az egyházközségnek módja nyíljon a főoltárkép elkészíttetésére. Fehér Zoltán gyártelepi plébános (1918–1975) Károly Gyula keszthelyi festőművészt kérte fel a munkára, amelynek összköltsége 9800 forintba rúgott.⁶ Az elkészült festményt a műhelytelepi férfiak közreműködésével, éjszakába nyúló munkával feszítették vakráamára, és helyezték el mai helyére a templomban. 1962. június 24-én, Úrnapján, a templombúcsú keretében áldotta meg a főoltárképet dr. Galla Ferenc pápai prelátus, apát, nyugalmazott egyetemi tanár; az ünnepi beszédet Földi Dezső rákospalotai káplán mondta.⁷

A fellelt források sajnos arról hallgatnak, hogy a gyártelepi plébánia, illetve Fehér Zoltán plébános miként került kapcsolatba Károly Gyulával, akinek kiterjedt egyházművészeti munkássága szinte kizárólag a korabeli Veszprémi Egyházmegye területére korlátozódott. Károly Gyula hatalmas életműve annak ellenére alig dokumentált, hogy őt tekinthetjük a második világháború utáni évtizedek, főleg az 1950-es, 1960-as, 1970-es évek vallásos festészetének és különösen a templomi falképfestészet egyik legfontosabb és legtermékenyebb művelőjének. A festő mélyen hívő családban, egy temetkezési vállalkozó és műbútorasztalos hatodik gyermekeként, 1910. január 22-én, Keszthelyen látta meg a napvilágot. Balaton-parti szülővárosához – néhány budapesti évet leszámítva – 1989. február 13-án bekövetkezett haláláig hű maradt. Már gimnáziumi éveit erős elhívást érzett a szerzetesi pálya iránt, jelentkezett is novíciusnak először a premontrei, majd a karmelita rendbe, de végül nem tett örökfogadalmat, hanem a festészetet választotta. 1933-ban kezdte meg tanulmányait a Képzőművészeti Főiskolán, ahol Kandó

1 Szepes Béla szíves közlése; *Dunakeszi Gyártelepi Jézus Szíve Plébánia Historia Domusa*, 1962. évi bejegyzés.

2 Fodor Edina–Maracsó Izabella–Hegedűs Judit–Karácsony Zsolt: *Dunakeszi, gyártelepi Jézus szíve templom szentély teljes restaurálása*. Restaurálási dokumentáció, 2016.

3 *Dunakeszi gyártelepi Jézus Szíve templom alapítólevele*. In: *Lapok Dunakeszi Múltjából*. Kézirat Történelem. Dunakeszi, Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár, 2011. 138–139.

4 Az 1939-ben alakult Dunakeszi MÁV Műhelytelepi Templomépítő Bizottság 1940 márciusában eredetileg Heintz Béla építész-mérnök három darab és Aggházy Tibor építész-mérnök négy darab templomtervét terjesztette fel a Magyar Államvasutak igazgatóságához. Az igazgatóság elnöke, Láner Kornél azonban ezeket a terveket túl modernnek tartotta, és nem volt hajlandó őket elfogadni, inkább felkérte a műegyetemi Ókori Építészet Tanszékét, hogy ajánljanak egy barokk tervezésben jártas építész. Ágoston András: *Egyházi élet Dunakeszin és Alagon 1910 és 1945 között*. In: *Dunakeszi története II. 1910–2017*. Főszerk. Kerekes Dóra. Dunakeszi, Dunakeszi Város Önkormányzata, 2018. 202.

5 *Dunakeszi Szent Mihály templom Historia Domusa* (III. kötet). 60.; *A Magyar Királyi Államvasutak Dunakeszi Főműhelyének története*. kézirat, én. (terminus ante quem: 1944.) Révész István Helytörténeti Gyűjtemény Műhelytelep szekció 158, 205–206.

6 1961. május 18-án kelt levél. Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, I. Püspöki Levéltár, Váci Püspöki Hivatal iratai, Acta Parochiarum, Dunakeszi 1945–1966. 1441/61. (Kosztolányi Tímea szíves közlése.)

7 *Dunakeszi Gyártelepi Jézus Szíve Plébánia Historia Domusa*, 1962. évi bejegyzés.

László és Nagy Sándor voltak a mesterei. A diplomát 1939-ben vehette át, ezt követően a fővárosban portréfestőként dolgozott, de 1944-ben visszaköltözött Keszthelyre. Első egyházi fal-képeit már főiskolásként megfestette Balatonakalin (1935) és Dörgicsén (1936, 1939), életművében azonban fordulópontnak tekinthető, hogy az ötvenes években megbízást kapott a Jásd melletti Szentkút búcsújáró kápolnájának (1954), valamint a jásdi plébániatemplomnak (1957) a kifestésére. E két monumentális munka meghozta számára a hírnevet, legalábbis egyházi berkekben.⁸ A murális lehetőségek mellett megkapta első nagyszabású oltárkép-megbízásait: 1958-ban megfestette a vöröstói templom Maria Immaculata főoltárképét,⁹ majd 1961-ben elkészült a dunakeszi gyártelepi Jézus Szíve-plébániatemplom számára a *Csudálatos kenyérszaporítás* főoltárkép is.

A dunakeszi festmény tulajdonképpen a művész legtermékenyebb korszakának az egyik nyitóképe. Károly Gyula ugyanis az 1960-as, 1970-es években sorra alkotta az oltárképeket, valamint a templomokban elhelyezett, vászonra festett monumentális műveket (pl. Barnag 1967, Szápár 1970, Külső-vat 1975–1976, Mersevát 1980), és ugyanebben az időszakban több nagyméretű falképen is dolgozott (freskók, szekciók pl. Bakonygyepes 1963, Püspökmolnári 1964, Garabonc 1965, Vöröskpuszta 1966–1967, Cserszeg 1968, Zalamernye 1968, Zalavár 1971, Veszprém Szent László-templom).¹⁰ Magát a

A dunakeszi gyártelepi templom főoltárképe

8 Kostyál László: Károly Gyula emlékezete. Magánkiadás, Zalaegerszeg, 1995. 1–2.

9 Kostyál 1995. 14.

10 Kostyál 1995. 2., 8–15.

kenyérszaporítás témáját tudomásom szerint csak Dunakeszin ábrázolta.

Az Újszövetségben mind a négy evangélista beszámol a csodálatos kenyérszaporításról, amikor Jézus öt kenyérről és két hallal jóllakott öt ezer férfit, és azok családtagjait.¹¹ Két szentírási könyvben egy második kenyérszaporításról is olvashatunk, amikor Jézus hét kenyérről és néhány hallal négyezer férfit lakott jól.¹² Ez a történet a gondoskodó isteni szeretet egyik legszebb bibliai megnyilvánulása, hiszen Jézus azért hajtotta végre a csodát, mert megsajnálta az elé gyűlő és a tanítását hallgató tömeget. Az evangélista szerint „megesett rajtuk a szíve”.¹³ Ugyanakkor a kenyérszaporítás csodáját már az ókeresztény kortól az Eucharisztia, az Oltáriszentség előképének tekintették.¹⁴ Minden evangélistánál szerepel, hogy Krisztus megáldotta a kenyeret, illetve hálát adott, Máténál, valamint Márknál meg is töri a kenyeret, mielőtt a tanítványoknak adta volna. Jánosnál pedig a kenyérszaporítást követő napi prédikációjában nevezi önmagát Jézus az élet kenyérének: „Aki hisz bennem, annak örök élete van. Én vagyok az élet kenyere. Atyáitok mannát ettek a pusztában, mégis meghaltak. Ez a mennyből alászállott kenyér, aki ebből eszik, nem hal meg. Én vagyok a mennyből alászállott élő kenyér. Aki e kenyérből eszik, örökké él. A kenyér, amelyet adok, a testem a világ életéért. [...] Aki eszi az én testemet, és issza az én véretem, annak örök élete van, s feltámasztom az utolsó napon.”¹⁵ A korai keresztény művészetben általában csak a kenyereskosár és két hal ábrázolásával utaltak a kenyérszaporításra, illetve ezáltal az Eucharisziára, és közvetve az Utolsó vacsorára. Ilyen egyszerű, V. századi mozaikkép díszíti a csoda helyszínén, Tabgában (Izrael) emelt templom szentélyét is. Már az ókeresztény síremlékszobrászatban és a katakombafreskókon kialakult az ételek megáldásának képtípusa is. Ezek az ábrázolásokon Krisztus mindig két- vagy két pár apostol között áll, miközben kinyújtott kezével megáldja a kenyeret és a halat, amiket az apostolok nyújtanak felé. Ilyen ábrázolás látható pl. a ravennai Sant' Apollinare Nuovo-templom egyik VI. századi mozaikján. Előfordul, hogy a jelenet mindössze kétszereplősre redukálódik, pl. a Vatikáni Múzeumban lévő, IV. század második felében készült Crescentianus szarkofágon, amin egy apostol halat nyújt Krisztus felé, aki egyik kezével megáldja azt, a másik kezében lévő pálcával pedig megérinti a lábainál lévő kenyereskosarat. A halat tartó apostol Szent András, aki felhívta a figyelmet arra a fiúra, akinél az öt kenyér és a két hal volt. A kenyérszaporítás ábrázolásain csak viszonylag későn, a IX. századtól kezdték el a tömeget is megjeleníteni. Ezek a kora középkori miniatúrákon mindig a kenyeret felemelt karral megáldó Krisztus uralja a kép középterét, és az ő alakjához csatlakoznak jobbról és balról az egyes figurák nagyobb

Kenyérszaporítás a Magdeburgi antependiumon

11 Mt 14,13–21; Mk 6,31–44; Lk 9,10–17; Jn 6,1–15

12 Mt 15,32–39 és Mk 8,1–10

13 „Amikor kiszállt és látta a nagy tömeget megesett rajtuk a szíve. Olyanok voltak, mint a juhok pásztor nélkül.” Mk 6,34; Mt 14,14.

14 Akár csak a mannahullást/mannaszédést és a kánai menyegzőt.

15 Jn 6,31–36.

csoportjai. A csodálatos kenyérszaporítás és az Eucharisztia szoros összefüggését a középkori művészet is hangsúlyozta, a tömegjelenet ábrázolásán gyakorivá vált a kenyér kiosztásának és elfogyasztásának motívuma, ahogy ezt az Ottó-kori művészet egyik legszebb példáján, a 970 körüli Magdeburgi antependium egyik elefántcsont-faragványán is megfigyelhetjük. A kenyérszaporítás ikonográfiája ezt követően már csak annyit változott, hogy a késő középkorban a fiú a kenyérrel és a hallal a fő alakok közé került. A képtípus a XVI. századtól egyre ritkábbá vált, ábrázolása a kánai menyegző és a manna-hullás mögé szorult.¹⁶

Ebből a több évszázad alatt kialakult ikonográfiai hagyományból merített Károly Gyula is a dunakeszi-gyártelepi kép festése közben. A művész a hosszú fehér tunikát és vörös köpenyt viselő Krisztust egy lépcsőzetes kialakítású, zöld fűvel benőtt dombra állította, ezzel a központi alak a tömeg fölé magasodik, egyedül uralja a képmező felső harmadát. Mellette megjelenik Jézus töviskoszorúval átfont lángoló szíve, a megváltó isteni szeretet jelképe, amely mintegy a kenyérszaporítás csodája által, és az emberiségnek adott Eucharisziában, a természetfölötti kenyérben is megnyilvánul. Az előtér és a háttér alakjai – hozzávetőlegesen ötven ember – gyűrű alakú csoportfűzésben jelennek meg Jézus körül, aki áldó gesztusra emeli két karját, egyiket a tömeg fölé, másikat a lába elé helyezett kenyereskosár fölé tartva. A festmény jobb szélén álló kék ruhás alakban valószínűleg azt a fiút fedezhetjük föl, akie eredetileg az étel volt.

A képen lényegében összecsúsznak az idősíkok. Egyszerre látjuk a Jézus lába előtt lévő kenyereskosár tartalmának cso-

16 Sachs, Hannelore-Badstübner, Ernst-Neumann, Helga: *Christliche Ikonographie in Stichworten*. Leipzig, Koehler&Amelang, 1973. 356–357.; Seibert, Jutta: *A keresztény művészet lexikona*. Bp., Corvina, 1986. 64–65.

dálatos megszaporítását, valamint a csodát követően az étel szétosztását és elfogyasztását. Ugyanakkor egyszerre jelenik meg a festményen Krisztus kora és a kép szemlélőjének korszaka azzal, hogy a festmény előterében álló karinges pap kiszolgáltatja az Oltáriszentséget egy polgári ruhás családnak, a tőlük balra lévő – paraszti viseletbe öltözött – házaspár, pedig szemmel láthatóan az áldozás utáni lelki elmélyülés pillanatait éli meg. Károly Gyula a festményen elsősorban a feltétlen áhítatot akarta megteremteni, és tudatosan elutasította, illetve túl akart lépni a századfordulóra olyannyira jellemző szekularizált templomi művészetet. A feltétlen áhítat megteremtésének eszköze volt a historizáló hűség figyelmen kívül hagyása. Eleget tett az egyházi festészet hagyományainak azzal, hogy a bibliai szereplőket Krisztus korabeli ruhákban – valójában többüket inkább a XIX. századi orientalista festmények keleti-arabos öltözeteiben – jelenítette meg; a kortárs, és lényegében típust képviselő alakokat azonban az 1950-es, 1960-as évek, tehát a festő saját korának viseletében ábrázolta. Ez a megoldás a XIX. századi historikus szemlélettel ugyan ellentétes, de teljesen mindennapi a középkori vagy a barokk festészetben, gondoljunk pl. azokra a XVIII. századi ábrázolásokra, amelyeken Szent István király zsinóros-magyaros dolmányban ajánlja fel a Szent Koronát, illetve Magyarországot Máriának. A tudatosan alkalmazott viseletbeli kettősség Károly Gyula több művén megfigyelhető. Ugyanakkor pl. a hatvanas évek közepén készült somogybükkösi, *Szent Család az ácsműhelyben* című festményen két azonos korszak szereplője jelenik meg eltérő viseletben: Szent Józsefet „bibliai ruhában” látjuk, Mária viszont egy népviseletbe öltözött fejkendő parasztasszony.¹⁷ Tehát ez a festői megoldás nemcsak az eltérő korszakok érzékeltetésének az eszköze, hanem elsősorban a Károly Gyula vallásos festészetére olyannyira jellemző didaktikusságot szolgálta, hogy a kép szemlélője minél könnyebben befogadhassa az ábrázolás mondanivalóját, azonosulhasson az ábrázolt élethelyzettel, vagy akár az egyes alakokkal. A dunakeszi festmény előterének kortárs alakjai rendkívül portrészerűek, valószínűleg élő modell vagy fénykép után készültek. Szakáll Lászlóné szerint az áldoztatást végző pap modellje, az akkor a dunakeszi Szent Mihály-főplébánián káplánként szolgáló Hajdu Jenő lehetett. A polgári ruhás család tagjai minden bizonnyal a „templomépítő” Lányi Ferenc és felesége, valamint három gyermekük: Ilona, Katalin és Ferenc.¹⁸ Az előtér bal szélén ülő kopasz, bajszos, kerekfejű, paraszti viseletbe öltözött alakban Szakállné szerint Ézsau László Lászlót (sic!) ismerhetjük fel, a mellette álló népviseletbe öltözött asszonyban pedig az ő feleségét.

Károly Gyula ezen a festményén kevésbé élt a kolorit eszközeivel. A tudatosan és jól átgondolt kompozíció, a rajzosság és a – reprodukcióban alig visszaadható – finoman visszafogott színek teszik igen hatásossá az alkotást. Károly Gyula művészetében a két világháború közötti újklasszicizmus hagyományait vitte tovább a formák megőrzésének igényével, de életművének egyházművészeti alkotásain – így a dunakeszi-gyártelepi főoltárképen is – egy mély lelkeségről tanúskodó, szimboliztikus újklasszicizmust teremtett meg.

17 Fotó a somogybükkösi festményről in. Kostyál, 1995. 14.

18 Lányi Ferenc épp a festmény készítésének évében, 1961-ben hunyt el. Fehér Zoltán a templom Historia Domusában szép nekrológban emlékezett meg a dunakeszi MÁV főműhely hajdani főműhelyfőnökéről. Lányi Ferencről ld. még: *Dunakeszi arcképcsarnok*. Szerk. Csoma Attila. Dunakeszi, Kölcsey Ferenc Városi Könyvtár, 2005. 105.

KEREKES DÓRA

Sztrájk következményekkel

Munkabeszüntetés a dunakeszi konzervgyárban 1922-ben

A budapesti székhelyű, Gottlieb Bernát Benő és Welleminszky Rezső által alapított, 1916-ban „Oceán” Magyar Konzervgyár és Kereskedelmi Rt. névre keresztelt üzem vezetői ugyanebben az esztendőben mérték fel azt, hogy – uborkából, káposztából, paradicsomból és főzelék-félékből előállított – gyártmányaikhoz nagyobb területre van szükség. Ehhez azonban Budapesten belül nem találtak alkalmas helyet, így a cégvezetés egyik tagja, Frankl Richárd a főváros környékén kezdett telekkeresésbe. Az új telephelynek nemcsak megfelelő nagyságúnak, de főváros- és vasútközelinek is kellett lennie, aminek a dunakeszi ingatlan teljes mértékben megfelelt. Az „Oceán” itt elsősorban a budapesti telephelyen gyártott halkonzerveihez szükséges kiegészítő anyagok (ecet és mustár) elkészítését tervezte.

Az „Oceán” Magyar Konzervgyár és Kereskedelmi Rt. üzeme 1917-ben kezdte meg működését Dunakeszin, ami nagy változásokat indított el a község életében: a falu az iparosodás útjára lépett. Az első teljes üzleti év az 1920/21-es volt, amely szép sikert jelentett a fiatal üzemegység számára. A pozitív mérleg ellenére akadtak azonban problémák is.

A konzervgyár egyik udvara az 1970-es évek végén

1922. augusztus és szeptember hónapokban „Az Oceán konzervgyár munkásaihoz” címmel röpirat jelent meg Dunakeszin, amelyben az azt terjesztő Kékedi Ferenc a munkásokat jogaik védelmére szólította fel. Kékedit 1922. október 26-án előzetes letartóztatásba helyezték, majd hamarosan megvádolták, hogy a gyár munkásait a budapesti „Világosság” r.h. nyomdájában 200 példányban előállított röpirat által – amelynek szerzője és kiadója is volt egyben – a „tőkés osztály elleni gyűlöletre izgatta”.¹ Az ügyet a Budapesti Királyi Büntető Törvényszék tárgyalta.

Kékedi alább ismertetett, igen szövevényes ügye jól mutatja az új helyzetet: mind a gyáriparosok, mind a munkások érdekvédelmi szervezetei ebben az időszakban jöttek létre az élelmiszeriparban. A magyarországi munkásmozgalmak a német területekről visszatérő magyar munkások, illetve a külföldről betelepülő szakmunkások révén indultak

meg, akik az 1870-es években kezdték el terjeszteni a szocialista eszméket. Egyre másra alakultak a szakmákhoz és szakterületekhez köthető ún. szakegyletek, amelyek politikai jogokat, illetve a munkaviszonyok javítását követelték, ugyanakkor segélyezéssel és önképzéssel is foglalkoztak. A 19–20. század fordulójára már a munkások a városokban munkásotthonokat, valamint szakszervezeti székházakat is építettek. Utóbbiakban rendszerint könyvtár, énekkar, színjátszó csoport működött, de tanfolyamokat, gyűléseket, vitaeseteket is tartottak itt. Ekkorra már számtalan szakmai folyóirattal rendelkeztek, és megszülettek az első munkásdalok, munkásdrámák is.²

A gyáriparosok érdekeik védelmére 1902-ben a Gyáriparosok Országos Szövetségébe (GYOSZ) tömörültek. Ennek alapítói az ipari nagytőkés elit családjai, elsősorban idősebb Chorin Ferenc és Hatvany-Deutsch Sándor voltak. A GYOSZ képviselte a gyáriparosokat a törvényalkotásban (több vezetője a főrendi ház tagja volt), így hatással lehettek a jelentősebb gazdaságpolitikai törvények alakulására. A GYOSZ létrejöttének hátterében az állt, hogy ebben az időszakban a magyar ipar súlyos válságot élt át amiatt, hogy az ausztriai érdekképviseleti szervezetek minden olyan törekvést megpróbáltak letörni, amely a magyar terület gazdasági függetlenítését tűzte ki célul. Jól mutatja a GYOSZ életre hívásának szükségességét, hogy a május 29-ei, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara üléstermében megtartott alakuló közgyűlésen 245 gyáriparos és ipari vállalat, valamint 11 ipari szakegylet csatlakozott a kezdeményezéshez.³ 1917-ben a GYOSZ Zrínyi utcai épületében alapították meg a Konzervgyárosok Országos Szövetségét, amelynek elnöke ekkor dr. Németh Béla, az „Oceán” akkori igazgató tanács elnöke lett.⁴

A munkások védelme Magyarországon az 1872. és 1884. évi első, illetve második ipartörvénnyel kezdődött. Ezek kimondták, hogy a munkaadó a gyárban köteles biztosítani az egészséges és biztonságos munkavégzéshez szükséges körülményeket, és – amennyiben nem teszi – pénzbírsággal sújtható. 1893-ban (XXVIII. tc.) elrendelték az iparfelügyelet felállítását, amelynek feladata a gyárak felügyelete volt, ahol ellenőrizniük kellett a szintén a jogszabályban rögzített munkavédelmi köteleességek betartását. Törvények és más jogi rendelkezések hosszú sora szabályozta a gyermekek és a nők munkavégzését. Mindezen szabályzásokat ugyanakkor a gyárosok nagyon gyakran nem tartották be.⁵

2 Kuczka Péter: *A magyar munkásmozgalom 30 éve*. Digitális Irodalmi Akadémia–Petőfi Irodalmi Múzeum, 2011. <http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displayXhtml?docId=0000000392&secId=0000035086&mainContent=true&mode=html> (A letöltés ideje: 2018. október 12.)

3 Az MGYOSZ története. <https://www.mgyosz.hu/hu/index.php?fo=1&al=2> (A letöltés ideje: 2017. július 30.)

4 Hlbocsányi Norbert: *A kecskeméti konzervgyár és a gazdasági elit kapcsolata az 1911–1947. közötti időszakban.* In: Bács-Kiskun megye múltjából évkönyv, 26. Szerk. Dr. Gyenesi József. Kecskemét, 2014. 33.

5 Miltényi Károly: *Szociálpolitika*. In: *Magyarország a XX. században. II. Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság*. Főszerk. Kollega Tarsoly István. Szekszárd, Babits, 1997. 254–255.

1 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 3r Cselekedete az akkor Büntetőtörvénykönyv (Btk.) 172. §-ába ütköző és annak második bekezdése és az 1922. évi XVII. t.cikk 6-ik §-ának rendelkezésére figyelemmel, az 1912. évi LXIII. t.cikk 19. §-a szerint minősülő sajtó útján elkövetett igazgatás büntetnének minősült.

A nyugati hatásra megalakított érdekvédelmi szervezetek közé sorolható az Élelmezési Munkások Országos Szövetsége (ÉMOSZ) Budapesti Csoportja, amelynek Kékedi Ferenc vezető tisztségviselője volt, és amely három évvel a GYOSZ létrehozását követően, 1905-ben alakult (ekkor székelye a VII. kerületben, a Peterdy utca 6–8. sz. alatt volt). Kezdeti taglétszáma 1937 fő volt.⁶ Amikor érdekeik védelmét, jogaik érvényesítését békés úton nem érték el, a szakszervezetek számos esetben munkabeszüntetést kezdeményeztek a gyárakban. Ez történt az „Oceán” dunakeszi üzemegységében is.

Az „Oceán” konzervgyár levélpapírjának fejléce

Az „Oceán” dunakeszi munkásai 1922 júliusában magasabb béreket követeltek a gyár vezetőségétől, majd sztrájkba kezdtek. Ennek következtében az üzem irányítói 50%-os (!) béremelést adtak,⁷ de 300 élelmezési munkás augusztus 30-án újabb bérmozgalmat indított, ezt a gyár vezetősége azonban már nem tolerálta. A munkások ekkor küldöttséget küldtek az ÉMOSZ-hoz, és kérték annak vezetőségét, segítse ügyüket.⁸ A szövetség a szervezet titkárát, Kékedit küldte Dunakeszire, aki – saját állítása szerint – azért érkezett oda, hogy az igazgatóságnál a sztrájk helyett a békés rendezést kijárja. Amikor azonban belépett az üzembe, a csendőrség letartóztatta,⁹ és előbb Vácra, majd a Pest Vidéki Királyi Ügyészséghez kísérték. Utóbbi Kékedi odaérkezésének másnapján szabadlábra helyezte a letartóztatott szakszervezeti vezetőt.¹⁰ Ezt követően nyomtatta ki Kékedi a röpcédulákat, amelyeket augusztusban egy ismeretlen sütőmunkás közvetítésével juttatott el a gyári munkásoknak, majd szeptemberben saját maga járt ismét az üzemben.¹¹

Az akciók eredményeképpen Kékedi 1922. október 26. és december 22. között előzetes letartóztatásba került, majd a Budapesti Királyi Törvényszék B 15.546/922. számú határozata értelmében szabadlábra helyezték. Ügyét az ítéletábra és a kúria is tárgyalta. A vádat Moróczy Dénes ügyéségi alelnök képviselte, aki vádbeszédében kijelentette, hogy

„úgy látszik, egyesek még mindig az 1918 és 1919-es évek ideológiájában élnek, és megfélemlenek arról, hogy azóta már megfordult a világ.”¹²

A védőbeszédben dr. Gonda Béla ügyvéd hiába érvelt, az ügyészség szerint Kékedi Ferenc a röpiratban „a legválogatottabb és legszemtelenebb izgatás iskolapéldáját” mutatta. A törvényszék végül a vádat megalapozottnak találta, enyhítő körülményt nem tudtak fellelni, így az 1924. május 31-ei határozat értelmében a vizsgálati fogságban eltöltött két hónapot leszámítva további 8, összesen 11 hónap 14 napi börtönbüntetésre ítélte a vádlottat.¹³

Kékedi azonban nem akart és – családi körülményei miatt – nem is tudott börtönbe vonulni, ezért 1924. július 24-ei dátummal kérvényt írt a királyi ügyészséghez, amelyben büntetése letöltésének megkezdését három hónappal el kívánta halasztani. Indoklása szerint „4 gyermekes családom vagyok, aki a mai nehéz viszonyok között nem tudom megkeresni a családom eltartásához szükséges összeget. Családom nehéz helyzetbe jutna akkor, ha büntetésem most kellene megkezdenni, mivel a télire valót most kellene megkeresnem. A 3 havi halasztás engedélyezésével a családomnak szükséges tüzelőt és pénzt meg tudnám keresni. Mindezekhez járul még az is, hogy büntetésem tudatában, tudván azt, hogy július 25-én meg kell kezdenem oly megfeszített erővel dolgoztam, hogy családomnak egy időre biztosítsam a megélhetést, hogy gyerekkori tudóbajom kiújult, illetőleg veszedelmes-sé vált. Egészségem teljes veszélyeztetése nélkül büntetésem nem tudnám megkezdni. Állandó foglalkozásom, bejelentett lakásom van. Szökésemtől tartani nem kell.”¹⁴

„Oceán” részvény 1926-ból

Kékedi Ferencnek azonban később sem nem állt szándékában börtönbe vonulni. Az apparátus tette a dolgát: egy július 28-ai feljegyzésben, amely az igazságügyi miniszternek készült, az ügyész jelezte, hogy korábban – saját hatáskörében – már kéthavi halasztást engedélyezett az elítéltnak, a tudóbajt pedig a börtönben is lehet kezelni, így további halasztást nem tart szükségesnek. Ennek megfelelően született meg az augusztus 5-ei határozat, amely Kékedi kérelmét elutasította,¹⁵ aki erre újabb kérvényt nyújtott be, amely október 28-án érkezett meg az igazságügyi miniszterhez. Indo-

6 <https://archives.hungaricana.hu/hu/archontologia/53200/?list=eyJxdWVyeSI6ICIjREJfX0VHVWUVTUxVFEkifQ> (A letöltés ideje: 2017. július 30.)

7 Vigh Károly: *Az ellenforradalom hatalomra jutása és rémuralma Pest megyében*. In: *Pest megye múltjából*, 1. Tanulmányok. Szerk. Keleti Ferenc–Lakatos Ernő–Makkai László. Bp., Pest Megye Tanácsa, 1965. 355.

8 A szervezkedésre való fölhívás – osztályellenes izgatás. Kékedi Ferenc elvtársat egy évi fogházra ítélték, mert szervezkedésre buzdította a munkásokat. In: *Népszava*, 51. (1923) 49. sz. 4. (1923. március 2.)

9 A Horthy-korszak kezdetétől egyre nagyobb nyomás nehezedett a szakszervezetekre. A belügyminiszter 1500/1919/res. sz., „Bizalmas!” kezelési utasítással ellátott körrendelete a megyei főispánok számára előírta a munkásszervezetek fokozottabb ellenőrzését.

10 *Friss Ujság*, 27. (1922) 200. sz. 3. (1922. szeptember 3.)

11 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 4r–4v

12 *Az Est*, 14. (1923) 49. sz. 8. (1923. március 2.)

13 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 6–9.

14 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 10.

15 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 12 r–v

kai ugyanazok voltak, mint az ügyészséghez írt beadványában. Büntetése letöltésének megkezdését 1925. május 1-jéig kérte elhalasztani.¹⁶ Az ügyészség végül 1924. november 18-án utasította a budapesti főkapitányságot, hogy Kékedi Ferencet vezessék elő, vagy – ha ez nem lehetséges – „kezdjék meg személyleírásának terjesztését”, azaz adjanak ki ellene körözést.¹⁷ A Budapesti m. kir. csendőrkörület pesthidegkúti őrsének vezetője, 1924. december 13-án jelentette, hogy a november 18-ai ügyészégi felhívásnak megfelelően elkezdtek körözni Kékedit. Megállapították, hogy az elítélt családja valóban Pesthidegkúton, Széphalmon lakik, „de mivel a reá kiszabott büntetésről teljes tudomással bír, lakásától távol, Budapesten tartózkodik, ismeretlen cím alatt. Lakására 3-4 naponként, éjjel szokott vissza térni, honnan rövid tartózkodás után ismét eltávozik. Elfogása végett az őrs megfelelő intézkedéseket tett, s a mennyiben elfogása 2 héten belül nem sikerülne, folyó hó 31-ére a személyleírásának csatolása mellett a tek[intetes] kir. ügyészségnek jelentést fogok beterjeszteni.”¹⁸

Kékedi tehát – saját állításával ellentétben – elszökött az igazságszolgáltatás elől. 1924. december 22-én az Igazságügyi Minisztériumba megérkezett az elítélt feleségének, Kékedi Ferencnének a kérvénye, amelyben kéri, hogy a csendőrök hagyják végre békén, férjét úgysem találják a megadott lakcímen, mert külföldre szökött, hogy az időközben még egy gyermekkel bővülő családját el tudja tartani.¹⁹ Az igazságügyi miniszter december 29-ei dátummal az összes kérvényt elutasította, a halasztásra engedélyt nem adott.²⁰

Nem sokkal később, 1925. január 25-én a pesthidegkúti csendőrőrs parancsnoka tájékoztatást nyújtott a Kékedi elleni nyomozás állásáról, amely szerint az elítélt december 12-én egy feleségének címzett levelezőlapot küldött a csendőrőrsre (!). Ebből kiderült, hogy Kassára (ma: Košice, SK) szökött. A csendőrparancsnok Kékedivel szemben országos körözést adott ki.²¹

Ez alapján az elítélt 40 éves, gerelyi származású, református vallású, pesthidegkúti öntőmunkás, aki 159 cm magas, sudár testalkatú, fekete hajú, barna szemű. Különleges ismertetőjegyei nincsenek, bár fogai hiányosak, elől négy aranyfoga van. Bajuszt visel, amely barna, és rövidre vágott. Kékedi 1928. május 4-én tért vissza az országba, mivel a csehszlovák rendőrség kiutasította az államból. A hidasnémeti átkelőnél rögtön az országba való belépése után Magyar Királyi Államrendőrség ottani kirendeltsége letartóztatta, s május 6-án a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszékre szállította, ahol elrendelték, hogy azonnal kezdje meg még hátralévő szabadságvesztésének letöltését.²²

Kékedi azonban még mindig nem adta fel! Börtönbe kerülését követően szinte azonnal kérelmet nyújtott be, amely szerint – az amnesztia-rendelet (Bethlen-Peyer paktum) értelmében – kérte büntetése törlését.²³ A Budapesti Királyi Főügyészség 1928. október 9-én intézkedett arról, hogy az elítéltek iránt szabadságvesztés büntetés végrehajtását félbeszakítsák, és a kegyelmi kérelem érdemleges elintézéséig

függőben tartsák.²⁴ Kékedi végül is célt ért, mivel 1929-ben „Az Igazságügyminiszter úr 5347/1929. I. M. IV. számú rendelete szerint Főméltóságú nagybányai Horthy Miklós Úr, Magyarország Kormányzója, folyó évi december hó 12. napján kelt legfelsőbb elhatározásával a Kékedi Ferencre a budapesti kir. büntető törvényszék által, sajtó útján elkövetett izgatás büntette miatt kiszabott egy évi börtönbüntetés hátralévő részét a vonatkozó ítéletek egyéb rendelkezéseinek érintetlenül hagyása mellett, kegyelemből elengedni méltóztatott, azzal a feltétellel azonban, hogy ha a bíróság nevezett az elévülés bekövetkezése előtt büntett vagy szándékos vétség miatt szabadságvesztésbüntetésre jogerősen újból elítélné, rajta az ezen ügyben kiszabott szabadságvesztésbüntetés hátralévő részét is végre kell hajtani.”

Kékedi Ferenc hét évi kálváriája – amely a dunakeszi konzervgyárban indult – ezzel véget ért, és végre visszatérhetett a családjához.

GAUZER ÁDÁM FŐSZER- ÉS CSOMEG- KERESKEDESE
Téltele: 31 SZÉKSZÁRD Tél-fon: 31

Magyar és francia mustár

Oceán Magyar Konzervgyárból, Budapest
Legfinomabb Ambrosia mustár, csinos asztali porcellán tégelyben, fedővel, csontkanállal együtt — — 1:24

Ambrosia mustár legfinomabb francia módszer szerint készítve 1¹/₁₆ üveg — — — — 44
1¹/₈ üveg — — — — — 64
1¹/₄ „ — — — — — 1:—

Ambrosia mustár patent pohár, 1 pohár, 1 adag — 32

Ambrosia mustár legfinomabb francia módszer szerint készült patent porcellán tartány. Netto 1 kg. tartánnyal együtt — — — — 2:90

Ambrosia mustár legfinomabb francia módszer szerint készítve, csinos porcellán tartányban. Netto 2¹/₂ kg. tartánnyal együtt 6:80

A fenti mustár vendéglősöknek, szállodásoknak, nagyobb háztartásoknak különösen alkalmas

Az „Oceán” konzervgyár által készített mustárok

16 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. fol. 14–15.

17 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 18r

18 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 19r

19 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 20r

20 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 21r, 22r

21 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 23r

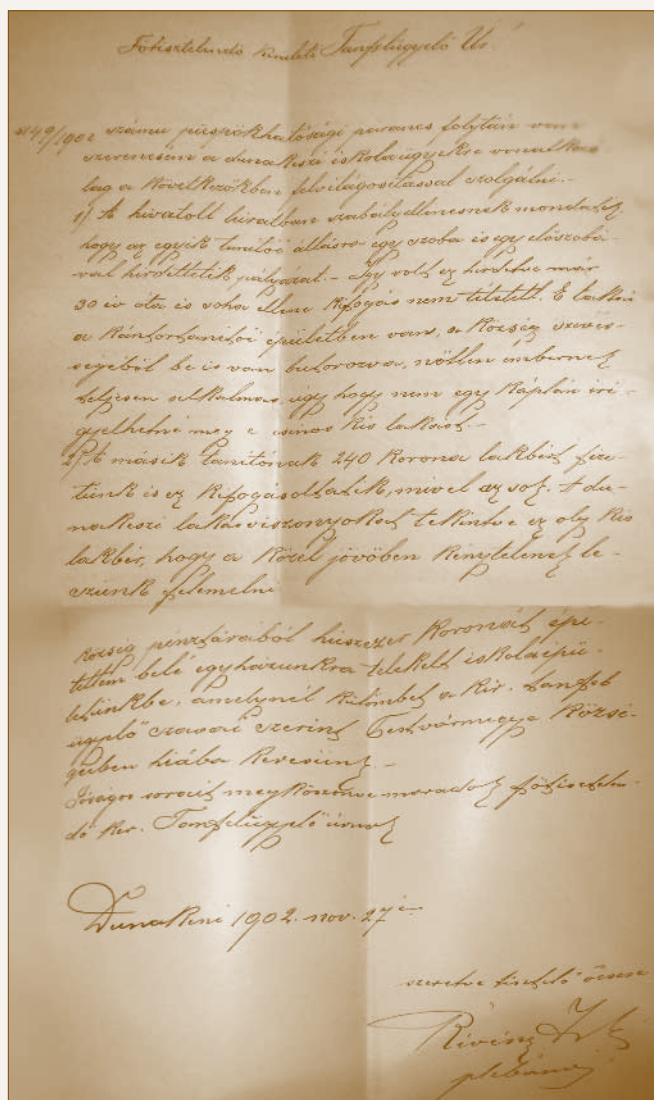
22 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 39r–v

23 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 34r

24 BFL VII. 18.d. 1922-05/0479 fol. 37r

az alsó zónákban kis kunkorok, hurkokba záruló alakzatok jelennek meg. A kísértő ösztönerők szublimációjára vallanak ezek a grafikus jelenségek, amelyek plátói, tiszta szeretetet, magasztos célokért feláldozott és átirányított ösztönergiákat jeleznek.

„A stílus maga az ember” – mondta Georges-Louis Leclerc comte de Buffon francia kozmológus és író. Révész István kézírásának stílusát esztétikum, jó olvashatóság, világosság, egységesség, szabályosság jellemzi, finom mozdulatok sorában gyönyörködhetünk, ami együttesen fejlett kommunikációs készségre, nyelvi igényességre, választékos szóhasználatra utal, mintegy visszaidézve Révész István csodálatos szónoki képességét. Szavainak erejét a mélyről felfakadó őszinte érzelmek adják. Semmiféle modorosság, mesterkélttség nem látszik, az írás spontán áradása hiteles, autentikus személyre vall. Azt mondta ki, amit érzett, szavai, gondolatai, érzelmei és tettei összhangban voltak, és ennél nagyobb erő talán nincs is. A szép, de üres szavaknak kongása van, a lélek erejével átítatott szavaknak pedig harangzúgása. Révész István mély és tiszta tartalommal szólt, ismerte az utat lélektől lélekig. Ezért is tudhatott lelki táplálékot adni az embereknek, ezért is tudta közvetíteni Isten üzeneteit a földi világból.

Az írás magas színvonala alapján értékérzékeny és problémafelismerő ember volt, vagyis rendelkezett a képességgel, hogy gyorsan átlássa és felismerje a hiá-

nyosságokat és a megoldásra váró feladatokat. Nem a kényelmet kereste, akkor volt elégedett, ha tevékenykedett; hajlamos lehetett az erőn felüli munkálkodásra is. Rendkívül fejlett szervezőkészsége segítette abban, hogy párhuzamosan akár több szálon is tudta működtetni a dolgait. Gyengébb fizikai erejét felülírták lelki energiái, ami szinte fáradhatatlan munkabírást, kiemelkedő terhelhetőséget jelentett számára. Nem a saját örömeit kereste, hanem akkor volt boldog, ha másokat boldognak látott maga körül.

Eredeti látásmódjából, innovatív hozzáállásából eredően tudta gazdagítani környezetét, amerre járt iskolák, közösségek, a fejlődést segítő intézmények születtek, felfejlesztette a világot maga körül. Ő maga is megfogalmazta, hogy munkálkodása nem merül ki a templom falai és a papi feladatok szűkebb korlátai között: „Fiaim, ahol a nyáj, ott kell lenni a pásztornak is. Ott leszek híveim mellett a társadalomkérdések minden területén, nem csak a szószékről hirdetem az igazságot, hanem egyengetni próbálom híveim útját, nemcsak az égi, de a földi boldogulás felé is.”

Dunakeszi, Fót és Kecskemét egyaránt őrzi Révész István római katolikus pap emlékét és hitet erősítő, inspiráló, példát adó szellemi örökségét.

Révész István plébánost (1862–1929) 1885-ben Vácott szentelték pappá, egyévnnyi fóti szolgálat után a dunakeszi plébánián helyettes, majd 1888-tól plébános. Ezt a feladatot csaknem két évtizeden keresztül, 1907-ig látta el, ezenfelül hivatalból községi képviselőként és az iskolaszék elnökeként is tevékenykedett.

VARGA ISTVÁN JÓZSEF

Az Alag-Dunakeszi Református Egyház története

5. rész, 1930-1936

Az új helyettes lelkész, Tóth János újpesti lakásán kapta kézhez az alag-dunakeszi megbízatást. 1930. január 2-án vett részt először az alagi presbiteri ülésen, s első lépésként a Főméltóságú Herceg Úrhoz fordult annak érdekében, hogy 1200-1500 pengő segélyben részesítsék az egyházat: „Az alag-dunakeszi-i ref. egyház kicsiny lélekszámú és anyagiakban igen szegény egyház. Tagjai legnagyobb részben munkások és kis számban köztisztviselők. Szegénységük ellenére szívesen hozzák fillérjeiket, teszik le Isten oltárára, mely egyházunkhoz való ragaszkodásuknak bizonyossága.” Nagy szükség volt a segítségre, hiszen az egyház nem tudta visszafizetni az 1927-ben kapott 8800 dollár értékű kölcsönt, s két részlettel már elmaradásban voltak. Az esperes és Tóth lelkész tárgyalásokat kezdett a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesülettel a kölcsön visszafizetésének szüneteltetéséről.

Időközben megérkezett a Pesti Református Egyházmegyei Bíróság végzése Kirner A. Bertalan felfüggesztéséről. „Kirner A. Bertalan alagi lelkész, egyházi tisztviselőt az alagi egyházban viselt rendes lelkészi állásától [...] ezennel felfüggesztem. A felfüggesztés tartamára helyettesítéséről és ezek költségéről a következőképpen intézkedem: állandó helyettesítésével Tóth János újpesti hitoktató s. lelkészt bízom meg. [...] 1930. február 17.” „Tiszteletes Tóth János úrnak helyettes lelkészi fizetését havi 120 P azaz egyszázhusz pengőben állapítom meg állása elfoglalásától kezdődőleg [...]. Kirner Bertalan lelkész fizetését ezennel letiltom.” A volt lelkész Csomádon, a „Bertalan-tanyán” húzta meg magát, felesége gyermekükkel Budapestre költözött.

A március 13-i presbiteri ülésen Szemere Kálmán főgondnok bejelentette távozását, majd Szép Károly indítványát elfogadva a presbitérium testületileg lemondott.

Július 18-án Tóth lelkész levélben fordult dr. Wekerle Sándor pénzügyminiszterhez, hogy a tervezett templom-építéshez anyagi segítséget kérjen: „Nagyméltóságú Miniszter Úr! Kegyelmes Urunk! Az alag-dunakeszi-i református egyház a főváros közvetlen közelében a magyar hitnek és erőnek egy szigete. Őrhely ez, ahol az Istenbe vetett hit mellett a jobb magyar jövőbe vetett hitünk ápoljuk. Oltárunk nincs, csak a szent oágy él bennünk egyet építeni. Egy hajlékot az Úrnak, aki mindedig velünk volt. Egy helyet, ahol pihegő lelkiünk megpihen. [...] Nagyméltóságú Miniszter Úr! [...] Alázattal kérjük Nagyméltóságod, kegyeskedjék bennünket is a többi főváros melletti gyülekezethez hasonlóan építési segélyben részesíteni. Alázattal esedezünk 15.000, tizenöt-ezer pengő építési segélyért.” A válaszlévelel sajnos nem található meg az archívumunkban, de a későbbiekben sejtethető az elutasító válasz.

Az 1930-as espereslátogatás alkalmával feltett kérdésekből és válaszokból megismerhetjük az alagi egyház életét Tóth lelképásztor szolgálatának első évében. Megtudjuk, hogy hétköznap nem tartottak istentiszteletet, csak vasárnap délelőtt volt „egyházi beszéd”, melyet azonban a hívek „nem igen” látogattak. Tartottak gyermek-istentiszteletet is, a konfirmandus növendékeket a lelkész készítette elő, és látta el Bibliával, emléklappal. A szórványban élő „hitsorsosok” gondozása Kundházán havonként egyszer történt. Az egyház-község gondnokai és presbiteri Szemere Kálmán főgondnok, Horthy Jenő gondnok, Nagy Béla, Nagy József, Gérecz Ödön, Venczel Béla, Szokolai István és Szép Károly voltak.

Az 1930 októberében kiadott *Egyetemes Névtárban* a Dunamelléki egyházkerület egyházközségei között első helyen szerepelt Alag: „1. Alag. (Dunakeszivel együttesen alkot egy anyaegyházközséget) ae., 1921 (1919), kk., Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm., váci j. L. 289 (2265); lp. Kirner A. Bertalan 18; fg. Szemere Kálmán; g. Horthy Jenő.” „Dunakeszi nk., l. 243 (4106). (Lásd Alagnál).” (Rövidítések: ae.: anyaegyházközség, kk.: kisközség, vm.: vármegye, j.: járás, l.: lélekszám; reformátusok+népesség, lp.: lelképásztor, fg.: főgondnok, g.: gondnok.) Az adatok még az előző évre vonatkoztak, hiszen 1930 októberére már megtörténtek az alagi egyházban az ismert személycserék.

Az 1931-es év a Statisztikai Hivatal és az egyház kérdőíveinek kitöltésével vette kezdetét, melyekből kiderül, hogy az 1930-as esztendőben 22 gyermeket kereszteltek Alagon, s négy fiatal konfirmált. Hat esketés történt, de egyikben sem volt mindkét fél református. Temetés nyolc esetben volt. Egy férfi katolikusról református vallásra tért át. Az egyház tartozása 64 464 pengőre rúgott.

Januárban levelezőlapra értesítették az egyháztagokat az éves istentiszteleti rendről. Alagon minden vasárnap tíz órakor kezdődött a gyermek-, fél tizenegyor a felnőtt-istentisztelet. A dunakeszi Főműhelytelepen (a legényotthon társalgójában) minden második vasárnap fél kilenckor, Kundházán, az állami elemi iskolában minden hónap első vasárnapján délután két órakor tartottak istentiszteletet.

Református lelkészi hivatal, Alag

I/1931. szám.

ÉRTESÍTÉS

Tisztelettel közlöm egyházunk tagjaival az 1931. évben alábbi helyeken és időben tartandó istentiszteleteink sorrendjét.

I. ALAG.

Január—Június és szeptember—december hónapokban minden vasárnap d. e. 10 (tíz) órakor gyermekistentisztelet, amelyen minden iskolásgyermek köteles részt venni.

Mindén vasár- és ünnepnapon d. e. fél 11 (fél-tizenegy) órakor istentisztelet. Ő év estéjén 6 (hat) órakor.

Ürvacsoraszorítás: február 22. (bőti); április 5. (husvét); május 24. (pünkösd); július 19. (újkenyér); október 18. (újbori); december 25. (karácsony).

Bűnbánati istentisztelet: február 17., 20., 21.; március 31.; április 1., 4.; május 19., 22., 23.; október 13., 16., 17.; december 22., 23., este 6 (hat) órakor.

Adventi este: november 30. és december 14. este 6 (hat) órakor.

II. DUNAKESZI FŐMŰHELYTELEPEN.

A legényotthon társalgójában fél 9 (félkilenc) órakor, január 11., 25.; február 8., 22.; március 8., 22.; április 5., 12., 26.; május 10., 24.; június 14., 28.; július 12., 26.; augusztus 9., 23.; szeptember 13., 27.; október 11., 25.; november 8., 22.; december 13., 26., 27. Ő év estéjén d. u. 4 (négy) órakor.

Értesítés az 1931-es istentiszteletek rendjéről

Ugyanebben a hónapban – a be nem fizetett biztosítási díjak miatt – a Gazdák Biztosító Szövetkezete felmondta az egyházzal kötött szerződését: „ezen kötvényt töröltük, miért is tűzkár esetén kártérítést nem nyújtunk.” A közüzemi számlák kifizetésével is gondok adódtak, ahogyan az a Phöbus Villamos Művek leveléből is kiderül. „Megjegyezzük, hogy a fenti összeg [23.75 P] megfizetését több ízben eredménytelenül sürgettük, mindazonáltal a kikapcsolást a t. Lelkesi Hivatalra való tekintettel – fennálló jogunk ellenére – nem eszközöltük.” Március 5-én az Országos Központi Nyomda Rt. javára végrehajtás is történt Alagon. „A végrehajtást szenvedők közül a harangozót találva, [...] Szócs Pálné alagi lakos templomszolgának kézbesítette.” A lefoglalt tárgyak: egy íróasztal 80 pengő, három szék 30 pengő értékben. A jegyzőkönyvet a „végrehajtást szenvedett képviselője nem írta alá.”

A következő év, azaz 1932 februárjában már hét különböző „Figyelmeztető”-t küldött a királyi adóhivatal, melyekben összesen 3966 pengő hátralék sürgös kiegyenlítését követelték. Závodszy Géza alagi főjegyző is felhívta az egyház figyelmét, hogy a község felé fennálló 1 799,20 pengő tartozást, valamint a 888,12 pengő illetéket „végrehajtás terhe mellett fizesse be.”

A Kossuth Lajos utca 2. szám alatti ingatlant 1932. szeptember 1-től adta ki az egyház Tolnai János alagi lakos részére, aki az épületet vendéglő céljára vette bérbe. Az akkor Kultúrház nevet viselő (ma Városi Könyvtár) épület alábbi helyiségei kerültek bérbeadásra: „1 nagy, utcára nyíló söntés, 1 vendégszoba, 1 üvegfallal két részre osztott nagy terem, 1 öltözőszoba, 2 lakásszoba, 1 konyha, 1 mosókonyha, 1 kamrából álló lakrész a hozzá tartozó pincével és a fölötte fekvő padlással.” A hároméves bérletért évi 1400 pengőt kért az egyház.

A dunakeszi főműhelyi lakótelep református imatermét Ravasz László püspök 1932. november 13-án szentelte fel. Az ünnepségről tudósító Pesti Hírlap szerint „a püspököt, aki felesége társaságában érkezett, a főműhelytelep bejáratánál az Államvasutak elnökgazdátja: Samarjay Lajos államtitkár köszöntötte”, továbbá „Mocsy Mihály esperes és Tóth János h. lelkész üdvözölték még. [...] Az ünnep után a főműhely főnöke, Lányi Ferenc főfelügyelő a katolikus vallású Máv. alkalmazottak, Ulreich Nándor főfelügyelő az evangélikus gyülekezet nevében köszöntötték”.

Meghívó

1932. évi november hó 13-án délelőtt fél 10 órai kezdettel szenteli fel a dunakeszi főműhelyi lakótelep református imatermét

főtisztelelt és méltóságos
Dr. Ravasz László
püspök úr

Utána fél 11 órakor a „Magyarság Dal- és Önképző Egyesület” dísztermében

m.a.f.i.n.é.f

rendez, melyen Dr. Ravasz László püspök úr Örméltósága Ünnepi beszédet tart. Az ünnepségekre mindenkit szeretettel hívunk és várunk.

Ravasz László püspök a Műhelytelepen

Az 1933-as esztendő első közösségi alkalmát január 6-án, vízkereszt napján tartotta a gyülekezet. A Református Napot a Kossuth Lajos utcai Kultúrház (Tolnai-vendéglő) nagyter-

A dunakeszi főműhelyi lakótelep református imaterme

mében rendezték. Az ünnepi konferencián részt vettek a környező települések gyülekezeteinek küldöttei is.

Május 4-én végzés érkezett az előző lelkész, Kirner A. Bertalan ügyében, akit a bíróság „a viselt hivatalból azon helyről minden javadalom nélkül való elmozdításra, mint főbüntetésre és ugyanazon törvénycikk szerint a választás és választhatóság jogától öt év tartamára való megfosztásra, mint mellékbüntetésre és a fegyelmi eljárás során felmerült költségek megfizetésére ítélte.”

A közelgő lelkészválasztás kapcsán azonban megtörtént az első támadás Tóth János lelkész ellen. Tizennégyen – élükön vitéz Gérecz Ödön mérnökkel – írták alá az alábbi nyilatkozatot. „Folyó május hóban az Alag-Dunakeszi-i Református Egyházközség megüresedett lelkészi állására Tóth János lelkész úr meghívását kérő körözüenyt hoztak hozzánk aláírás végett. Minthogy egyházunknak több mint 3 éve nincs törvényes vezetősége, sem rendes lelkésze [t.i. Tóth János helyettes lelkész volt eddig], sem prezbitériuma; minthogy mi egyházunk ügyeinek intézésében sem közvetve, sem közvetlen nem vehettünk részt, s így egyházunk ügyeiről s helyzetéről tájékozódva nem voltunk s arról hiteles tájékoztatást nem kaptunk, azért attól a vágytól vezetve, hogy egyházunknak legyen végre rendes lelkésze, főként pedig téves információkra támaszkodva az ajánló ívet aláírtuk. Azóta információink téves voltáról meggyőződöttünk, egyházunk helyzetéről kellő tájékozódást szereztünk, beláttuk, hogy egyházunk súlyos helyzetében a legkiválóbbak közül kell választanunk. Ezért alulírottak Tóth János lelkész úrnak egyházunk lelkészi állására való meghívását célzó kérésünket ezennel vissza vonjuk; a beadványon szereplő aláírásunkat érvénytelennek nyilvánítjuk. Kelt Alag-Dunakeszi, 1933. május hó 19.”

A lelkészválasztást rövidesen megtartották, ám mivel az eseményről nem található jegyzőkönyv az archívumban, ennek időpontját Mocsy Mihály esperes leveléből ismerjük: „Bizonyítvány. Alulírott hivatalosan bizonyítom, hogy az alag-dunakeszi-i ref. egyházközségbe törvényesen megválasztott és megerősített Tóth János lelkész úr ezen állását 1933. aug. 12-én foglalta el, miről neki jelen bizonyítványt kongrua és nyugdíjintézeti ügyben kiadtam.”

A választással kapcsolatos belső ellentétek azonban nem csitultak, ezt bizonyítja Tóth lelkész egyházmegyéhez írt levele is: „Az Alag-dunakeszi ref. egyház meghívás útján engem rendes lelkészévé választott meg. Ez a választási ügy vitéz Gérecz Ödön és társainak panasza következtében az egyházmegyei közigazgatási bírósághoz utaltatott. Mély tisztelettel be kell jelentenem, hogy a választási eljárás folyama alatt és pedig a szavazás idejének kihirdetése után, azaz a választást közvetlenül megelőző héten, az alag-dunakeszi ref. hívek közt 6 református lelkész által aláírt röpcédula került forgalom-

ba, a mely velem szemben másik lelkész ajánl az alagi egyháztagoknak. E röpcédula aláírói közt Nt. Benkő István, Demjén István és ifj. dr. Szabó Aladár elm. lelkészi tanácsbírák neve is szerepel.”

Mocsy Mihály esperes a helyzet megoldását sürgette. Ahogyan dr. Hetessy Kálmán egyházkerületi aljegyzőnek írt levelében fogalmazott: „Az alagi egyház ügyének minél gyorsabb kibontakozása érdekében arra kérek, légy szíves a bíróság elé olyan javaslatot terjeszteni, hogy Tóth János választása jóváhagyassék, mert ezzel már egy fix ponthoz jutottunk [...]. [Az előző] presbyterium anyagi felelősségének kimondásáig senki sem mer vállalkozni gondnoki, vagy presbyteri tisztségre. Az egyház vezetősége a Kormányzó Úr Öfömméltóságának testvér öccsét, Horthy Jenő Öfömméltóságát szemelte ki főgondnoki tisztségre, de ő bár Tóth Jánosnak lelkes híve volt, kijelentette, hogy az anyagi ügyek elintézéséig nem vállalja a megtisztelő főgondnoki tisztséget.”

1933. november 12-én, vasárnap beiktatták Tóth Jánost az alag-dunakeszi református egyház lelkészi szolgálatába.

A választói névjegyzékben ez idő tájt 85 név szerepelt. Már nem volt a gyülekezetben angolszász származású lovaregyleti tag, főképp MÁV szakmunkások és különböző nemzetiségű lovaregyleti alkalmazottak találhatók a névsorban. A „régiek” közül a Csia család, nagybányai Horthy Jenő, dömsödi Magyar Elek, özv. gróf Pejacevich Jánosné, Szilágyi Vince nevét találhatjuk meg. A választói névjegyzékbe nem vették fel az adóhátralékosokat, de Gérecz Ödön a július 12-i bizottsági ülésen bejelentette, hogy 25 személytől 122 pengő 50 fillért beszedett, így kérte, hogy őket utólag vegyék fel a jegyzékbe.

Az 1934-es alagi gyülekezeti év a templomalap javára meghirdetett „vallásos teaestéllyel” kezdődött január 7-én a Kossuth Lajos utcai Tolnai-féle vendéglő nagytermében. Az előadók, Rákossy Zoltán gondnok, Orosz István kántor és dr. Mády Gyula lelkész az újpesti református egyháztól érkeztek.

MEGHIVÓ

AZ ALAG-DUNAKESZI-I REFORMÁTUS EGYHÁZ TEMPLOM-
ALAPJA JAVÁRA 1934. ÉVI JANUÁR 7-ÉN A
TOLNAI-FÉLE VENDÉGLŐ NAGYTERMÉBEN
(ALAG, KOSSUTH-U 2) D. U. FÉL 5 ÓRAKOR

VALLÁSOS TEAESTÉLYT

RENDEZ, MELYRE TISZTELETTEL MEGHIVJUK.

A TEAJEGY ÁRA: 50 FILLÉR.

M Ű S O R:

Közének 131. dicséret: Lelkünk hozzád kívánczik.
Imádkozik és bibliát olvas: Tóth János lelkész.

S z a v a l a t.

Szabad előadást tart Rákossy Zoltán polg. iskolai felügyelő igazgató, az újpesti ref. egyház gondnoka.

T E A

Szólót énekel Orosz István el. isk. igazgató, az újpesti ref. egyház kántora.

Bibliát magyaráz és imádkozik dr. Mády Gyula újpesti ref. lelkész.

Közének: CV. zsoltár 1 verse: Adjatok hálát.

A február 18-i presbiteri gyűlés dr. Csia Béla vezette jegyzőkönyvéből: „Az Alag-Dunakeszi ref. egyház gondnokainak, presbiterének és pótpresbiterének megválasztására lefolytatott eljárásról. [...] a választás eredményét kihirdeti, hogy nagybányai Horthy Jenő és Schaff Rezső az Alag-Dunakeszi ref. egyház gondnokaiává, dömsödi Magyar Elek, Czako Ferenc, dr. Juhász Péter, dr. Csia Béla, dr. Kónya Samu, Máthé Sándor, Keresztessy László, Egri Ferenc, Barabás Gyula és Korláth József presbiteréivé, Czintos Rezső, id. Sallai József és Törő Imre pótpresbiteréivé választottak egy hangilag. A kihirdetett eredményt a jelen volt egyháztagok lelkes éljenzéssel fogadták.” Négy esztendő után tehát újra volt legitim presbitérium a gyülekezetnek! Azonban Dr. Kónya Samu három nap múlva közölte, hogy a megtiszteltetést nem fogadhatja el, nem vállalja a presbiteri szolgálatot. Czako Ferenc pedig levélben jelezte, „egyházunk súlyos anyagi helyzete közismert, amibe a palástjától megfosztott volt lelkész sodorta és emiatt az egyházi és polgári bíróságok előtt más perek is folynak. [...] Ily körülmények között presbiteri tisztséget nem vállalhatok.” A presbitérium ünnepélyes eskütetele május 21-én, pünkösöd másnapján, istentisztelet keretében megtörtént. A június 11-i jegyzőkönyv szerint Horthy Jenő rendszeres külföldi útjai miatt nem vállalta a kurátori tisztséget, de a presbiteri szolgálatot továbbra is ellátta. A presbitérium dr. Kónya Samu és Törő Imre lemondását elfogadta, de Czako Ferencet lemondása visszavonására kérték.

A júliusi presbiteri ülésen jelezték, hogy Tolnai János vendéglős a református kultúrházban ugyan a bérleti díjat pontosan fizeti, de a presbitérium „felszólítja, hogy garage üzemét szüntesse meg, mert a szerződés értelmében a bérletet kizárólag vendéglő céljára használhatja.”

A szeptember 17-i presbiteri ülésen megállapították a presbiteri-körzeteket: „1. Lovaregylet területe: Czintos Rezső, 2. Horthy Miklós út-Kossuth Lajos utca: dr. Juhász Péter, 3. Kossuth Lajos utca-dunakeszi határ: dr. Csia Béla, 4. Dunakeszi Kossuth Lajos utca-Révész Imre utca és Alsótabán: Máthé Sándor, 5. Révész I., Bazsanth Vince utca- a Kis megállóig és Felsőtabán: Barabás Gyula, 6. Kis megálló, műhelytelep és Révűlő: Egry Ferenc és Keresztessy László, 7. Banktelep: id. Sallai József, 8. Kundháza: Korláth József.”

1934 novemberében megérkezett a végzés a Váczi Királyi Járásbíróságról az 1933. áprilisi ingatlanárverés ügyében. Ekkor történt az imaház elidegenítése, amely ellen – igaz, megkésve –, de fellebbezéssel élt az egyház ügyvédje. A végzés megállapítja, hogy „az alagi 90. sz. tkvi betétben A+1 sorsz. 1224 hrsz. 246 négyszögöl, házas telek már 10-12 év óta az alagi ref. egyházközségi istentisztelet célját szolgálja, az istentisztelet gyakorlása szempontjából van berendezve és jelzett rendeltetése állandó jellegű. /.../ Anyagi magánjogunk értelmében rendeltetésük tartama alatt a templom, imaház, temetők forgalmon kívüli dolgoknak tekintendők a melyeknek rendszerinti elidegenítése nincs megengedve.”

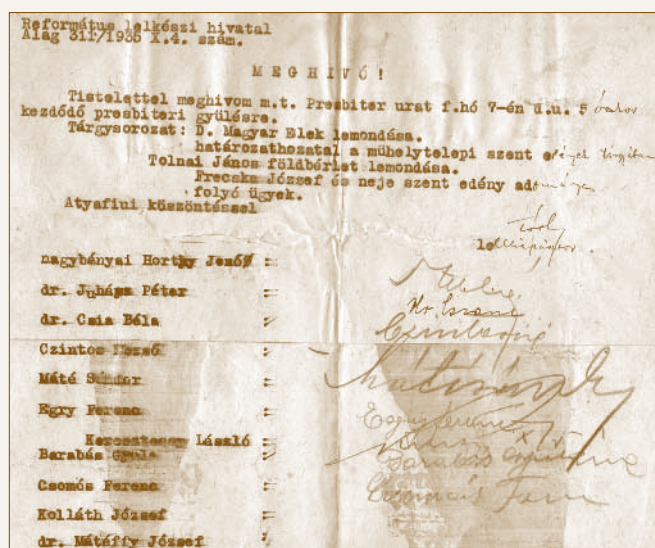
Az 1934-es választói névjegyzék 158 nevet – 73 alagi, 69 dunakeszi és 16 dunakeszi-kisalagi (már nem „kundházi”) – tartalmazott. A presbiterok foglalkozása: MÁV műszaki tanácsos, nyugalmazott folyamőr főhadnagy, p.ü. titkár, királyi járásbíró, U.Sz. főtitkár, bírósági fogalmazó, posta főtanácsos, gépészmérnök, MÁV-lakatos, szertárfőnök, szabó, földbirtokos.

Egy magánlevélből megtudhatjuk, hogy a Kossuth utca 2. szám alatt nem csak kultúrház, vendéglő és autószerelő műhely („garage”) működött, hanem kiadó lakások is voltak az épületben. Laznik János idomár kérte, hogy a bevezetett villanyvezeték költségét lelakhassa. A szoba-konyha-spájz bérletéért havi 25 pengőt fizetett. A „pénztári bevételek” rovatból ismerhetjük a többi bérlő, Krisztek Ferenc, Huszár J. és Grodek

István nevét is. Tolnai János 1940 novemberéig kérte az épületben működő vendéglő bérletének meghosszabbítását, de évi 1400 pengő helyett csak 1000 pengő bérleti díjért.

Az 1934-es év történetét egy Demjén István lelkész által Tóth Jánosnak címzett levéllel zárjuk: „*Kedves Barátom! Nagyon kérek, Süveg Pál hívünket vegyed pártfogásodba. Nagyon jóra való ember, kit a felesége nem becsült meg, sőt sehogy sem viselte gondját ennek a jó embernek, úgy, hogy megérdemel minden támogatást. El akarna válni, mivel azonban most már évek óta Alagon lakik, így Hozzád tartozik. Kérlek szépen irányítsd valami ügyvédhez, ki szegénységi bizonyítvánnyal elváltaszta s még boldog ember lehet szegény fiú.*”

1935-ben sem enyhültek az egyház anyagi és személyi gondjai. Id. Sallai József és Csomós Ferenc nem vállalta a presbiteri tisztséget, továbbá Czakó Ferenc és Schaff Rezső kurátor is lemondott: „Lemondásomat azzal indokolom, hogy köztem és az Egyház lelkése között az ellentétek nagyon kiéleződtek és így nincsen meg körülöttünk az a légkör, amelyik szükséges lenne ahhoz, hogy az Egyház javára együttesen s eredményesen munkálkodhassunk.”

Presbiteri ülésre szóló meghívó

Egy felháborodott édesanya Ravasz László püspökhöz fordult panaszával: „sajnos az Isten tiszteletek látogatását mellőznöm kell gyermekeim érdekében a harangozó miatt, ki egyáltalán méltatlan a hivatal betöltésére, részben katolikus mivoltáért, részben pedig rettenetes viselkedéséért, melyet a gyermekekkel szemben elkövet. A gyermekek, kik vasárnaponként Isten tiszteletre gyülekeznek össze kénytelenek a legrágább szavakat elszöflelni a harangozók által, kik szidalmazzák őket. [...] A nagy várakozás után végre jön a Piroška néni meg tartani az Isten tiszteletet.”

Az egyház nehéz anyagi helyzetében többször kért segítséget a megyétől, kerülettől: „Minket ugyanis az ehker. tanács megfosztott minden talpraállási lehetőségtől, úgy mi a lét vagy nem lét kérdése előtt állunk. [...] Olyankor jött a kerület határozata, amikor hosszas vajdás után az egyház kezdett egy kissé magához térni. Itt már nem segít senki és semmi.” Az utalás, mely a „kerület határozatára” vonatkozik, arról szól, hogy a bíróság első fokon jóváhagyta dr. Kun Tibor ügyvéd és Szemere Kálmán (volt gondnok) egyezségét a Kultúrház adásvételi ügyében. Így az egyház elvesztette volna az ingatlant, a bérleti díjak bevételeit. A presbitérium öt pontban igen kemény hangon összefoglalta a megye és a kerület téves döntéseit az ingatlanvásárlás ügyében. A majdnem éjfélig tartó presbiteri ülés végén – az előző

lelkész, gondnok és presbitérium felelősségét hangoztatva – a jelenlévő hét presbiter lemondott. Újabb két presbiter lemondása után a május 18-i ülés már határozatképtelen volt. A május 26-i kurátor- és presbiterválasztó közgyűlésről készült jegyzőkönyvből pedig megtudjuk: „*Nem volt jelen senki. Tóth elnök.*” Az esperes levélben reagált: „*Végtelenül sajnálom, hogy az egyház hivatalos szerve, a presbyterium éppen a legnehezebb időben mond le és hagyja megára nehéz helyzetben lévő egyházát.*”

Dr. Konkoly Elemér, dr. Kun Tibor ügyvédje rövidesen közölte az egyházzal, hogy „a pestvidéki törvényszék az ingatlan [Kossuth u. 2.] birtokba bocsátása iránt a végrehajtást az Egyház-község ellen elrendelte.”

A kilátástalan helyzetben némi reményt adott a püspök levele, melyben tájékoztatja az egyházat, hogy a kerület pénztárában kezelt templomépítési államsegély összege 5400 pengő tőke és 823 pengő kamat. Nem szabad elfeledkezni a tényről, hogy a fenti összeg csak az építkezés időben történő megkezdése esetén került volna az egyházhoz. Mivel ez az időpont egyszer már lejárt, méltányosságból új időpontot kellett meghatározni.

1935 májusában Tóth János tiszteletes levélben fordult a Lovaregyletkez: „*méltóztassék Alagon, a gr. Batthyány utcában, a Horthy Miklós út [ma Főti út] sarkán építendő házamban a vízszolgáltatás kedvezményében részesíteni.*” A Lovaregylet hozzájárult, hogy az épülő házba a vízvezeték beköttesse, továbbá hitelesített vízmérő felszerelését is előírták.

Tóth lelképásztor 1934/35 tanévi hitoktatói működéséről szóló beszámolójából ismerjük az alagi és dunakeszi református tanulók számát: „Polgári fiú és leány magán 7 fiú, 3 leány, alagi közs. elemi 23 fiú, 33 leány, dunakeszi rk. elemi 10 fiú, 7 leány, dunakeszi műhelytelepi máv. elemi 4 fiú, 11 leány, dunakeszi iparostanonc 5 fiú, 49 fiú, 54 leány.”

Júliusban Tóth tiszteletes presbiteri ülésre hívta az előjárókat, akik ugyan a meghívó átvételét aláírásukkal igazolták, az ülés azonban távolmaradásuk miatt mégis elmaradt. Három nappal később újra összehívta az ülést, de ekkor a lemondott presbiterek feleségeikkel (!) írták alá a meghívó átvételét. Végül július 15-én, az esperesi vizitáció alkalmával a presbiterek végre megjelentek és vállalták, hogy ideiglenesen tovább viszik az egyház ügyeit.

Szeptemberben levélben fordult a lelkész a Lovaregylet elnökéhez, gróf Teleki Tibor koronaőr, egyházmegyei gondnokhoz: „Kegyelmes Uram! Én február óta nem kapok fizetést. Az egyházközség 2.500 P-vel tartozik a múltból elmaradt illetmény címén. [...] A M.L.E. kötelékében levő lovászok és gazdasági alkalmazottaknak évi egyházi adója 700 P. és ez az összeg állandóan hiányzik. [...] Fájdalmas dolog családi körülményeim megemlítése. Leányom 2 év óta súlyos beteg. Szervi szívbaja van. Állandóan orvos és patika élete. Két fiam iskolás, a legnehezebb gondok előtt állok az iskolai év kezdetén.” Mindezeket egy lovaregyleti segély reményében osztotta meg az elnökséggel. Ebből a levélből értesülhetünk először a lelkész családjáról. Teleki gróf levélben referált Erdődy grófnak az ügy részleteiről, melyből értékes és pontos információkat tudunk meg a tényleges helyzetről: „Tóth János ref. lelkész jelenlegi javadalma saját bemondása szerint: állami hozzájárulás 1.605.- P.; egyházközségtől 960.- P.; hitoktatói díj /Alag, Dunakeszi, MÁV. műhelytelep/ 938.- P.; stóla circa 120.- P. összesen 3.623.- Pengő és 600.- P. lakbér. Az alagi re. egyh. községnek jelenleg circa 83.000.- P. tartozása van – a hitelezők minden fillérre ráteszik a kezüket – így két ízben az alagi imaházat is árvereztették. Az általam szóbelileg említett épülendő ház a lelkész úr saját tulajdona. Az alagi

orvos lakással szemben levő telket vette meg a rajta álló kis házzal – hallomásom szerint 6.000 pengőért – és erre a telekre építi jelenleg a házát – aminek költsége saját szavai szerint circa 16.000 Pengő lesz. A református hívek száma: Dunakeszin és MÁV. műhelytelepen 520, Alagon 441, összesen 961. A Lovaregylet szolgálatában állók és családtagjaik száma 70 lélek. Lovászok és családtagjaik száma Kállai összeállítás sz. 78 lélek. Összesen 148 lélek. Az egyházi adót tényleg csak kevesen fizetik rendszeresen.” Szeptember 15-én pont került az ügy végére. A remélt 1200-1500 pengő helyett a M.L.E. – Erdődy Rudolf gróf rendelkezése értelmében – azonban évente csak 300 pengő segélyt folyósított a lelkeseknek.

1936. január 6-án Alagon rendezték az év első belmissziói református napját a környező gyülekezetek részvételével. Február 8-án az „Alag-Dunakeszi Ref. Ker. Nőegylet” vidám, táncos estélyt rendezett a dunakeszi Kultúrházban. Előadták *A két Emil* című vígjátékot. „Előadás után reggelig tánc. Konfetti és serpentin csata.” Dr. vitéz Csia Sándor is rendezett előadást a gyülekezetnek, s azt kérte, hogy a perselypénzt juttassák el hozzá: „Igen nehéz helyzetben vagyunk, mert Molnár Mária visszautazása a pápuák közé kb. 3.000 pengőbe kerül.” [Molnár Mária (1886–1943) Pápua Új-Guinea Manus nevű szigetén tizenöt éven át végzett missziói szolgálatot a német evangélikus misszió keretében. 1943-ban a japánok lemészárolták a misszió tagjait. A tizenöt év alatt egyszer jött haza, 1936-ban.] Dr. Csia felhívta a figyelmet Molnár Mária előadására: „Valóban páratlan alkalom ez, mely azután ki tudja visszatér-e még.” A misszionárius valóban ekkor járt utoljára itthon, síremléke Manus szigetén található.

Március 8-án a dunakeszi Kultúrházban „Magyar Estet” rendezett a református egyházközség a templomalap javára. Tóth János lelkipásztor is minden eszközt megragadott, hogy a templomépítéshez szükséges pénz összegyűljön, magánkihallgatást kért, s egyenesen a kormányzóhoz, vitéz nagybányai Horthy Miklóshoz fordult: „Egyházközségünk a fővároskörnyéki egyházközségek legszegényebbje. Kicsiny és szűk imatermében imádja a Felségest. Más egyházközségek templomai épülnek, mi meg halálos tengődés szomorú küzdelmével vívjuk. Új élet reménye ébredne ekkor lelkünkben. Mely legmagasabb kegy, hogy Főméltóságú Kormányzó Úr sugározza ezt elepedt, beteg lelkünkbe.” A kormányzó maga is gyakran járt Alagon testvére, Horthy Jenő istállójában, és a lóversenyeknek is rendszeres látogatója volt. Mint az köz tudott, a Horthy családnak ősi református gyökerei voltak. A kérvényre dr. Vértessy Sándor, a kormányzó kabinetirodájának vezetője válaszolt: „ez idő szerint nincs a magán kihallgatásra lehetőség.”

A püspök – az esperesen keresztül – figyelmeztette Tóth Jánost, hogy folyamodványait, kérvényeit a szolgálati utat betartva juttassa el a címzetettekhez. A pénzügyminiszterhez küldött újabb levelét a vallás és közoktatási miniszterhez továbbították. Mindeközben Tóth lelkész kihallgatást kért vitéz leveldi Kozma Miklós belügyminisztertől is. Levelében kiemelte „különben elpusztul egy oltár, elvész egy őrhely, szétszóródik egy nyáj, ragadományává lesz a minket úgyis különös módon ostromló bolsevizmusnak.” A belügyminiszter sem fogadta, így december 3-án a püspökön keresztül dr. Darányi Kálmán miniszterelnökhöz fordult folyamodványával: „Az alag-dunakeszi ref. egyházközség a Pest környéki egyházak Lázárja. Saját hibáján kívül itt vergődik nyomorultán, a pusztulás szélén. Várja azt, aki megfogja kezét és új életet lehel belé, feltámasztja romjaiból, megeleveníti. A mi ügyünk annyi, mint egy porszem az élet országútján. Mégis benne van egy fájdalmas tragédia, egy magyar jajkiáltás.” A püspök azonban nem továbbította a levelet, s

MEGHÍVÓ.

AZ ALAG-DUNAKESZI-I REF. EGYHÁZKÖZSÉG
tisztelttel meghívja m. t. Címet és k. családját
Dunakeszi Kultúrház nagytermében
1936. március hó 8-án délután 5 órakor tartandó

MAGYAR ESTJÉRE

A tiszta jövedelem a templomalapé.

Fenntartott hely 1 50 P, I. hely 1.— P, II. hely 60 fillér.
Ruhatár 20 fillér.

Műsor:

1. MEGNYITÓ: * * *
2. KÖLTEMÉNYEK: irta és előadja Szathmáry István, a Petőfi Társaság tagja.
3. EREDETI KURUC DALOK: tárogatón előadja Lugosy István tárogatóművész.
4. ÜNNEPI BESZÉD: Haypai Béla, budai ref. lelkipásztor, egyházmegyei tanácsbíró.
5. Hubay: CSÁRDAJELENET hegedűn előadja: Dullen Klára hegedűművész, zongorán kíséri: dr. Gerzanits Pál orvos.
6. ELBESZÉLES, irta és felolvassa: Komáromi János író.
7. Csiky: SZAKÍTÁS, Lavotta: VALAHOL MESSZE... és MEZEI BOKRÉTA éneklő: Kiss Izabella énekművész, zongorán kíséri: Reinitz György.
8. MIKES HAZAJÖTT, melodráma, szavalja: dr. Juhász Sándor, zongorán kíséri: dr. Juhász Sándorné.
9. TÜNDERTÁNC: táncolják: Kón Éva és Magdi, Tóth Ida, Fekete Klári, Nagy Kató, Hámos Irén, Péntek Margit, Varga Mária, Szandi Klári.

Meghívó az 1936. március 8-án rendezett „Magyar Est”-re,
valamint az est programja

figyelmeztette a lelkeszt, hogy: „az egyházközség nagy bajáról nagy általánosságban és szokatlan képekkel szól, [...] szíveskedjék tehát oly felterjesztést tenni, mely a kérést konkretizálja és annak indoklása az egyházközség helyzetét valóban megismertető tényeket sorol fel.”

1936. december 10-én Tóth János köszönőlevelet küldött a Lovaregylet vezetőjének, melyben halálját fejezte ki, hogy a templomépítés céljából kért örökbérlet ügyével foglalkoznak. Mellékesen megjegyezte, hogy a kért 6-700 négyszögöl helyett jobb lenne 2-300-al nagyobb telek. A Lovaregylet gazdasági és pályafelügyelője rövidesen összefoglalta a református egyházzal kapcsolatos ügyeket, és tájékoztatta az elnök Erdődy grófot: „A jelenlegi alagi imatermet rövidesen át kell építeni, mert összedőlésétől lehet tartani. [...] állítólag 110.000.- pengő adóssága – ennek törlesztésére az imaterem és telke már három ízben lett elárverezve. A harmadik árverést a kúriai döntés semmisítette meg. [...] Alag és Dunakeszi községekben összesen 1.000 református vallású lélek lakik – ezeknek legalább is egy imaházra van szükségük. Építeniök kell – de mert telket nem vásárolhatnak – mivel ezt azonnal elvonnák az adóság fejében – arra gondoltak, hogy templom építés céljára a területet örökbérletként kérik a Lovaregylettől. Indokolta ezen tervüket az is, hogy az a hely – ahol a jelenlegi imaházuk áll – ily célra alkalmatlan – mivel egy eldugott utcában fekszik. Kérnek ők a M. Lovar-egylettől a Horthy Miklós úton [mai Fóti út] a Lövöldé és orvos lakása közötti területből 8-900 négyszögöl területet.”

Az egylet gazdasági és pályafelügyelője által az egyháznak küldött utolsó decemberi levélben foglaltak azonban jól jellemzik a valós helyzetet: „talán még egy kocsni trágyát küldhetek – de többet még csak ígérni sem merek.”

MÁJER TAMÁS

Mongol lovak Alagon

Mici és Góbi az alagi diplomataistállóban

Az 1960-as évek első felében Saulek Ottó¹ kezdeményezésére ún. diplomataistállót hoztak létre Alagon. Solymosi László – két cikkében² – az alapítás időpontjaként 1963-at jelölte meg. A *Magyar Nemzet* beszámolója szerint a „diplomata-testület lovagló iskoláját szombaton [1964. június 6-án] nyitották meg”,³ hogy a hazánkban akkreditált külföldi diplomaták a telepen lovakat bérelhessenek, illetve vehessenek. A telepen 350 000 Ft-ból szálló is létesült, ennek műszaki átadására 1968. szeptember 10-én került sor, s néhány nappal később a szálló meg is nyílt a vendégek előtt. A telep és a szállás is nagy népszerűségnek örvendett, 1971-ben januártól augusztus végéig például „százan laktak itt huzamosabb ideig és több százan”⁴ látogattak ki lovagolni.

Elterjedt az a nézet, hogy a szállót Robert Hesp, a legendás versenyló, Kincsem idomárjának házából alakították át, ez az információ azonban – bár több cikkben is megjelent⁵ – téves. Mint azt az ükunoka, Hesp József megírta: „A családot Robert Hesp egyik fia, dédapám, Hesp Ede Róbert (1863–1922) telepítette le Alagon, amikor 1903-ban Gödről ide helyezte át istállóját. A tréningtelepen máig álló Hesp-kúria volt az otthonuk.”⁶

Az egykori Hesp-kúria az alagi tréningtelepen

Külön érdekesség, hogy a diplomáciai testületek tagjai kívül és miatt a magyar titkosszolgálat is folyamatosan jelen volt a telepen, s hivatalból megfigyelés alatt tartotta

a diplomataistállót, ill. annak vendégeit.⁷ Ennek módjáról ízelítőt kaphatunk Tóth Miklós részletesen dokumentált regényéből, a *Lovag és Fitos* című könyvből.⁸

A diplomataistálló állományát – mely 1964-ben 12 magyar félvér lóból állt⁹ – több mongol ló is színesítette. Történetük kapcsán merülnek fel kérdések, és vannak homályos pontok, de annyi bizonyosnak látszik, hogy mindannyian ajándékként kerültek Alagra.

Mici

1965 őszén Kádár János Mongóliába utazott, és egyéb programjai mellett ellátogatott Erdenbe, a Mongol–Magyar Barátság Termelőszövetkezet gazdaságába is. Egy, a *Népszabadság*ban megjelent beszámoló szerint D. Sagdar, a tsz elnöke „közölte, hogy Kádár és Cedenbal elvtársat tiszteletbeli szövetkezeti taggá választották, és átadta az erről szóló oklevelet, valamint a munkakönyvét. Közölte azt is, hogy a közgyűlés határozatának megfelelően, a barátság jeléül egy ezüstvetretű kantáros és nyerges lovat ajándékoznak a magyar küldöttség vezetőjének.”¹⁰

A nyeregfelszerelést Kádár 1965. október 14-én kelt, Matolcsi János igazgatónak címzett levele kíséretében a Magyar Mezőgazdasági Múzeumnak adományozta. A levelet és az arra írott választ Szöllősy Gábor tette közzé *Két mongol dísznyereg a Magyar Mezőgazdasági Múzeum gyűjteményében* című cikkében.¹¹ A nyeret és a kantárt – melyek a lószerszámgyűjtemény állományát gazdagítják ma is – a múzeum különlegességei között tartják számon a kutatók.¹² A nyeregfelszerelés részletes leírása és fotódokumentációja megtalálható Szöllősy Gábor idézett tanulmányában, mely ingyenesen elérhető az interneten is.¹³ Bár Szöllősy azt írja, hogy „gyanítható, hogy a lovat nem hozták el Mongóliából”,¹⁴ az állat végül minden bizonnyal Magyarországra került.

Az ajándékba kapott ló Moldova György Kádárról írt, 2006-ban megjelent monográfiájában is említésre kerül:

„Kádár Jánosnak volt egy lova...

– Lova?

– Úgy történt, hogy egyszer kint járt Mongóliában, megnézett egy kolhozot, és séta közben csak úgy udvariasságból megdicsért egy csikót, aztán el is felejtette az ügyet. Az »Öreg« nem gondolta, hogy a

1 Saulek Ottóról a 2. lábjegyzetben szereplő cikkeken kívül sehol nem találtunk adatokat.

2 Solymosi László: „Diplomata”-istálló – Alagon, in: *Pest Megyei Hírlap*, 1965/207, 6; Solymosi László: Szálló – az istállók mellett, in: *Pest Megyei Hírlap*, 1968/214, 6.

3 [A diplomata-testület lovagló iskoláját...], in: *Magyar Nemzet*, 1964/132, 4. Az 1964-es adatot hozza a *Váci Napló* is, lásd: *Idegenforgalom Alagon*, in: *Váci Napló*, 1971/204, 1.

4 *Idegenforgalom Alagon*, in: *Váci Napló*, 1971/204, 1.

5 [Vendégház létesül Alagon], in: *Pest Megyei Hírlap*, 1968/106, 5; –érté– [= ?]: *Ismét lovasparadicsom lesz Alag*, in: *Magyar Nemzet*, 1968/103, 5.

6 Hesp József: *Az alagi angol kolónia. I. rész: A Hesp család*, in: *Dunakeszi Helytörténeti Szemle*, 2010/3, 2–3, id. h.: 2.

7 Hantó Zsuzsa: *A múltat meg kell ismerni*, in: Tóth Miklós: *Lovag és Fitos. Egy lehallgatott szerelem. 1968–1969*, Pytheas, Bp., 2014, 5–9, ill. 5–13. A könyv kétféle kiadásban jelent meg, a nagylakú (erre vonatkozik az elsőnek megadott oldal-szám) ISBN-száma: 978-615-5173-32-5, a kislakú ISBN-száma: 978-615-5173-33-2. A Hantó-szöveg a regény kíséret tanulmánya.

8 A könyvészeti adatokhoz lásd az előző jegyzetet.

9 [A diplomata-testület lovagló iskoláját...], in: *Magyar Nemzet*, 1964/132, 4.

10 Böcz Sándor: *A Mongol–Magyar Barátság Tsz-be látogatott párt- és kormányküldöttségünk*, in: *Népszabadság*, 1965/231, 1. Cedenbal a Mongol Népi Forradalmi Párt Központi Bizottságának első titkára, a minisztertanács elnöke volt.

11 Szöllősy Gábor: *Két mongol dísznyereg a Magyar Mezőgazdasági Múzeum gyűjteményében*, in: Fehér György szerk.: *A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1995–1997*, Bp., 1998, 451–474. A leveleket lásd: 459–460.

12 <http://www.mezogazdasagimuseum.hu/tudomanyos-élet/gyujtemenyek/loszerszamgyujtemeny>

13 https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_MEZO_MMMk_17_1995_97/?pg=452&layout=s

14 Szöllősy, id. mű, 451.

mongolok szentnek tekintik a vendégjogot, ha valami elnyeri a tetszését, azt neki ajándékozzák. Egy év múlva értesítést kapott, hogy a ló megérkezett Magyarországra – egy külön vagonon hozták egy gondozó kíséretében. Az állatorvos megvizsgálta a lovat, megállapította, hogy a neme mén – ez egyébként nem stimmelt, mert herélt volt. A mongolok vigyáztak rá, hogy különleges fajtaikat ne szaporíthassák külföldön. Kádár addig soha életében nem lovagolt – később egy Gorbacsovval közös vadászon kénytelen volt nyeregbe ülni. Lóadót sem kívánt fizetni, ezért kivitette az alagi állami állattartó telepre, kezdjenek vele, amit tudnak. A ló a »Góbi« nevet kapta és 1973 augusztusában múlt ki.”¹⁵

Bár Moldova György szerint Góbi volt a neve, a *Pest Megyei Hírlap* egyik 1970-ben publikált cikke szerint Kádár lovát nem Góbinak, hanem Micinek hívták. Minden bizonnyal ez a forrás közöl hiteles információkat Kádár lovának nevééről, nem a 2006-ban megjelent Moldova-kötet.

„– Az a barna ló mongol, Micinek hívjuk. Cedenbal ajándékozta ottjártakor Kádár elvtársnak.

– Mici azonban – amikor a neve elhangzik –, fülét hegyezi. Megtanult már magyarul...”¹⁶

Érdekes, hogy egy 1968-as cikk nem nevesíti Micit, holott több alagi hátas – Hullám, Ilma, Lujza, Kapitány, Bandi és Csavargó – neve is szerepel az írásban.¹⁷

Kádár János az ajándékba kapott lóval 1965 őszén Mongóliában

Góbi

Moldova, ill. Moldova forrása, Romány Pál agrármérnök, egykori mezőgazdasági és élelmiszerügyi miniszter annyiban jól emlékszik, hogy volt egy Góbi nevű mongol ló is Alagon. A *Váci Napló* egyik 1973. június 20-án megjelent cikke szerint Kánoki Ferencné, a Magyar Lóverseny Vállalat telepvezetője a következőket mondta róla: „Tizenhárom jól képzett lovat tartunk arra a célra, hogy az országunkban élő külföldi diplomaták szabad idejükben a lovaglás szenvedélyének hódolhassanak. A tizennegyedik ló a kedvencünk. [...] A kedvenc a Góbi. Születési helye Mongólia. Bizony, nehéz Góbinak megszoknia az éghajlatot, meg a zárt istállót.”¹⁸

Csak feltételezésünk van arról, hogy Góbi hogyan került az alagi istállóba. Eszerint az állat Losonczi Pál

mongóliai utazásához köthető. Az Elnöki Tanács elnöke 1970-ben hivatalos látogatáson járt Mongóliában, s július 3-án Zsamszrangij Szambu, a Mongol Népköztársaság Nagy Népi Hurálja (a mongol parlament) elnökségének elnöke látta vendégül. A látogatás során „Szambu egy paripát ajándékozott Losonczi Pálnak.”¹⁹ Ez a ló Pataki Balázs, az Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézet Lótenyésztési Osztálya egykori osztályvezető-helyettesének információi szerint az alagi diplomataistállóba került.²⁰ A lóval kapott nyeregfelszerelés – csakúgy, mint a Kádárnak ajándékozott ló felszerelése – a Magyar Mezőgazdasági Múzeum gyűjteményét gazdagítja. Szöllősy Gábor kutató fentebb már idézett tanulmányában ezeket a tárgyakat is részletesen bemutatja.

Elbizonytalanító ugyanakkor, hogy az 1970 derekán Losonczinak ajándékozott ló miért nem volt még alkalmas lovagoltatásra, illetve miért nem szokta meg a zárt istállót és az éghajlatot 1973 nyaráig, amikor is említésre került a *Váci Napló*ban?

A rejtély megválaszolásának kulcsa lehet, hogy Péter János külügyminiszter szintén járt Mongóliában a hetvenes évek első felében (1973. április 11. és 18. között). Bár erre nem utalnak írott források, elképzelhető, hogy a Góbi nevű paripát nem Losonczi, hanem ő kapta ajándékba. Ebben az esetben Góbi nem 1970-ben, hanem csak 1973-ban került Magyarországra, és így érthető lenne Kánoki Ferencné *Váci Napló*ban tett nyilatkozata arról, hogy – néhány hét alatt – nem szokta még meg a hazai klímát és a zárt istállót.

A különböző források alapján tehát biztosra vehető, hogy a Kádárnak ajándékozott lovat Micinek hívták, és Moldova György kötetében tévesen, az istálló egy másik mongol lova miatt hivatkoznak rá Góbiként. Tudjuk, hogy egy másik mongol ló is Alagra érkezett az 1970-es évek legelején mint Losonczi ajándéka. Egy 1973-as újságcikkben ugyanakkor említésre került egy mongol ló, akit Góbinak hívnak, s aki még nem szokott meg Alagon. Az információkat elemezve felmerül a kérdés: lehetséges, hogy az alagi istállóban nem is két, hanem három mongol ló élt, és Kánoki Ferencné nem Losonczi lováról, hanem egy harmadik, Péter Jánosnak ajándékozott lóról tett említést a megyei újságban.

Losonczi Pál átvesszi a lovat a mongol vezetőktől

15 Moldova György: Kádár János, 2. k., Urbis, Bp., 2006, 86–87.

16 – fg – [= ?]: Gyepölő és ritmus. Mici megtanult magyarul, in: *Pest Megyei Hírlap*, 1970/180, 6. (A lovat nem Cedenbal ajándékozta Kádárnak, lásd a 10. lábjegyzetet.)

17 – érté – [= ?]: Ismét lovasparadicsom lesz Alag, in: *Magyar Nemzet*, 1968/103, 5.

18 M. Gy.: Izidor, a tanítómester. Pihenőház, négy vendégszobával, in: *Váci Napló*, 1973/142, 1.

19 Komornik Ferenc: Befejeződött Losonczi Pál mongóliai látogatása, in: *Népszabadság*, 1970/161, 3.

20 Szöllősy, id. mű, 451.

KOSZTOLÁNYI TÍMEA

Egy lelkész portréja

Mezei József szolgálata az alag-dunakeszi evangélikus gyülekezetben, 2. rész

Mezei József, a lelképásztor

Az Evangélikus Országos Levéltárban található személyes hagyatéki anyag, magánlevelezések és különösen az éves lelkési jelentések által jobban megismerhetjük Mezei József személyét, gondolkodását és azokat az elveket, amelyek pályafutása főbb vezérfonalát képezték. Az írásokból kitűnik, hogy nagy hangsúlyt fektetett a gyülekezetekben szerveződő kisközösségekre, amelyekkel életkortól függetlenül minden hívőt igyekezett megszólítani. Szolgálati helyén működtek az evangélikus egyház által létrehozott országos szervezetek csoportjai: a már említett Országos Luther Szövetség és az Ifjúsági Luther Szövetség helyi szervezetei, továbbá a szegények felkarolására működött nőegylet Újpesten és a fiókgyülekezetben is. Az ifjúság számára a cserkészletben és a lányoknak a leánykörben biztosította a nevelést. Ezek a csoportok sajnos Alagon és Dunakeszin nem valósultak meg. Működött viszont a vasárnapi iskola, amely Újpesten már régóta, az alagi-dunakeszi egyházközségben pedig a templomépítést követően, 1939-től biztosította a tanulók nevelését. Ez az intézmény még a XIX. század közepétől a keresztényszociális gondolkodás jegyében jött létre Johann Heinrich Wichern (1808–1881) német evangélikus teológus kezdeményezésére, aki az 1840-es években Hamburgban lelkészjelöltként indított tanórákat a vallásos nevelés és az elemi ismeretek elmélyítésére, s ezek keretében gondoskodott az elhanyagolt gyermekek szociális ellátásáról is.¹ Ebben a szellemiségben Dunakeszi–Alagon a lelkésszel való egyeztetés után két nagyobb lánytanuló tartotta meg az órákat, amelyeknek első témája a kereszttség szentsége volt. A vasárnapi iskolára Mezei József szerint nagy szükség volt minden egyházközségben, mivel a szórvány jellegből adódóan az itt élő gyerekek különböző iskolákba jártak, s így nem lehetett mindig megfelelően megoldani a szükséges vallásoktatást. Újpesten ráadásul sok szülő egész nap dolgozott, így a gyermekek nélkülözték a szülői gondoskodást és nevelést.² A vasárnapi iskola Dunakeszin és Alagon azért hozott különösen nagy fellendülést, mert iskola után következetesen ottmaradtak a gyerekek a templomban az istentiszteleten.³

A nőegylethez kapcsolódott a diakonissza testvér munkája is. A diakonissza az anya- és a fiókegyházban is felkereste a híveket, gondozta a szegényeket, kórházakat látogatott és segédkezett a vasárnapi iskolában is.⁴ Nagy segítséget jelentett ez a lelkész számára. Sokszor együtt is felkeresték a rászorulókat, betegeket. Újpesten, a gyárakhoz kapcsolódó munkásotthonok környékén a személyes, rendszeres és tervszerű találkozásoknak különösen fontos szerepe volt. Itt az emberek kevésbé ismerték egymást, mivel a munka miatt sok volt az időszakosan itt tartózkodó.

Figyelemre méltó, hogy az evangélikus egyház a hívők létszámához képest mennyire komoly szegénygondozó te-

vékenységet végzett ezekben az években. Újpesten 1933-tól zajlott a szegények Magyar Norma⁵ szerinti gondozása. A városi szegényházban elszállásolt rászorulókat, de más létminimum alatt élők számára is rendszeres segélyezést biztosított az evangélikus gyülekezet. Újpesten 1941-ben 37, 1942-ben pedig 29 evangélikus szegény szorult segítségre. Az állami segély azonban igen alacsony volt (3 fő közülük csupán havi 5 pengőt kapott), így az ellátásukhoz szükséges további segítséget az egyházközség teremtette elő. Rendszeresen kaptak bevásárlási könyvet, kenyeret, zsírt, tüzelőt, lakbérsegélyt vagy rendes ingyenes lakást. Ebben az évben már a nehéz viszonyokra való tekintettel csak az ágyban fekvő betegek kaphattak tejet és szükség szerint hetipénzt. Nagy nehézséget jelentett a diakonissza testvér szegénygondozó munkájában a jegyrendszer bevezetése, amely – a szegények egyre növekvő száma miatt – igen sok utánajárást kívánt. A szegények számára szükséges ruhák biztosításában sok nehézséggel kellett megküzdeni, amiben a nőegylet nyújtott rendszeres segítséget. A szegénygondozás missziót is jelentett, mivel a bibliaórákra nagy számban jöttek el a segélyezettek, különösen a háború alatt, amikor a nélkülözők száma tovább nőtt.⁶

Mezei József az összefogást szorgalmazta az evangélikus közösségek munkájában, valamint tágabb értelemben a települések lakosságát érintő egyházpolitikai kérdésekben is. Kemény kritikával illette a korban általánosan működő reverzálisok rendszerét⁷. Úgy gondolta, hogy ez saját egyháza számára káros, s szélesebb körben ebben látta a társadalom vallástalanságának okát is:

„Éves seb ez minden, s így az egész nemzetnek a testén, amelyet tudatosan gennyessítünk tovább és tovább. Hogy milyen csapás, kár és veszedelem ez, azt csak azok tudják, akik kénytelenek foglalkozni vele. Ez a veszedelem nem abban rejlik, hogy élesen szembeállítja egymással az egyházakat, hogy kigúnyolja, nevetségessé teszi a sokat hangoztatott felekezeti békét, hogy rontja mindenik egyháznak a statisztikáját, hogy feldúlja a családok békességét és gyűlöletet szít a tagok között, hogy milyen fegyverrel folytatják ezt a szégyenletes lélekavadászatot, hanem abban, hogy templomtól idegeníti el a feleket.

Általánosan leszögezem azt a tényt, hogy az elegyháziatlanság erősödőben van, minden vonalon hangoztatják az összefogást ez ellen a közös veszedelem ellen, de nem veszik, vagy nem akarják észrevenni, hogy a reverzális éppen ennek a veszedelemnek a malmára hajtja a vizet, mert indokolttá teszi a feleknek ezt az érvelését: Inkább

5 Korábban Egri Norma, 1936-tól Magyar Norma. A szegénygondozás egy formája, amely minden felekezet, a hatóságok és a társadalmi összefogásából született a szegénykérdés megoldására az állam irányítása alatt. 1950-ben szüntették be. (<http://lexikon.katolikus.hu/M/Magyar%20Norma.html>)

6 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 1. doboz, I/2. (1931–1950), 1942. év köteg, Évi jelentés az 1942. évi újpesti diakonissza munkáról (Földessy Irén), 1942. január 9-i keltezés

7 Házasságkötés előtt a különböző felekezetű házasulandók írásba foglalt meg egyezése a születendő gyermekek vallásáról. Az állam 1895-től tette lehetővé, korábban az 1868-ban hozott jogszabály működött, amely szerint a fiúk az apjuk, a lányok az anyjuk vallását kövessék. Az evangélikusok kezdetől fogva tiltakoztak a reverzális ellen, mivel egyházukat a keresztelések tekintetében hátrányosan érintette a nagyobb létszámú katolikus és református felekezetekkel szemben, ezért az 1868-as törvényhez való visszatérést szorgalmazták.

1 Pukánszky Béla–Németh András: *Neveléstörténet*

<http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/08.11.html>

2 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 1. doboz, I/2. (1931–1950), 1939. év köteg, Az újpesti lelkész jelentése az 1939. évről, 20.

3 Uo., 10.

4 Uo., 14.

úgy határoztunk, hogy nem megyünk egyiknek a templomába sem a két veszekedő egyház közül. (...) Ez ellen a kifogás, ürügy ellen nem lehet érvelnünk, védekezniünk, mert magunk adtuk hozzá a fegyvert, tehát magunk mozdítjuk elő a templom mellőzését.”⁸

Elmarasztalta azokat a lelkészeket, akik megtagadták az úrvacsorát azoktól a hívektől, akik reverzalist írtak alá, mivel véleménye szerint ez tovább erősíti az egyháztól való eltávolodást. Megoldásnak a reverzálisok teljes eltörlését tekintette:

„A reverzálisnak erre a legnagyobb veszedelmére még nem mutatott rá senki s az egyházak, amelyek védekezni próbálnak ellene, nem ezért védekeznek és éppen ezért helytelenek is az eszközeik. Eltiltják az egyháza kárára reverzalist adó embert az Úr asztalától, megfosztják egyházpolgári jogainak gyakorlásától, tisztiséget nem tölthet be, sőt egyházi adóját sem fogadják el. (...) A bajon csak egyféleképpen lehetne segíteni. Eltörölni a törvényt, bedugni a veszedelem forrását. Ez érdeke minden egyháznak és velük együtt az államnak.”⁹

Mezei József írásában többször találkozhatunk korát megelőző látásmóddal. Mint láthattuk, bírálta azokat az egyházi gyakorlatokat, amelyek eltávolítják a híveket a vallásgyakorlattól és széthúzást eredményeztek. A hitélet megújítását és a vallásgyakorlók számának növelésekor a keresztyén felekezetek közös felelősségét hangsúlyozta. A békés együttélés követendő példaként mutatta be Dunakeszi és Alag mindennapjait az 1938. év lelkészi jelentésében. A két településen – Újpesttel ellentétben – sokkal kevésbé tapasztalt felekezeti és társadalmi elkülönülést. A lelkész örömmel jegyzi meg, hogy „itt még a régi, boldog idők testvéri szeretetében és egyetértésében élnek az emberek. Kölcsönösen eljárnak egymás társas összejöveteleire, segítik, támogatják egymást, részt vesznek egymás örömeiből, de terhéből is.”¹⁰ A kölcsönös támogatás eredményének tartotta a helyi templomépítkezések fellendülését is, amely Dunakeszi és Alag egész lakosságának javára válhatott:

„Az a három csonka templom mutatja, hogy közös a sorsunk, közös a célunk, tehát egymásra vagyunk utalva. Azok a templomok nem azért épülnek s a negyedikre sem azért várunk, hogy elválaszsanak bennünket, hanem hogy még jobban összefogjunk Isten és emberszeretetben. A harangok békességről és szeretetről beszélnek majd egymás között. Bár így volna és lenne ez, szerte az országban mindenütt.”¹¹

Ezt az áhított békét a következő években sajnos egyre kevésbé tapasztalta meg a gyülekezet és az egész ország lakossága. A második világháború alatt mindinkább tapasztalhatóvá vált, hogy az egyébként is szűkös anyagi kerettel bíró egyházközség fenntartási gondokkal küzdött, és nem tudta ellátni a segítségre szorulókat. Már 1939-ben láthatók voltak a válság jelei. Mezei József felhívta az anyagyülekezet és a fiókegyház figyelmét is az egyházi hozzájárulások fizetésére, melyekből gyülekezeti házat vagy szegényotthont lehetne létesíteni. A lelkész nap mint nap fájdalommal szembesült azzal, hogy gyermekük elhelyezését kérő szülőket kellett elküldenie az anyagi források hiánya miatt.¹² Főleg Újpest munkásnegyedeiben okozott gondot a társadalom szélére sodródott fiatalok és utcagyerekek számának növekedése,

akiknek a megsegítésére a Wichern hamburgi evangélikus lelkész által létrehozott mintát, a „Rauhen Haus” intézményét kívánta megvalósítani. Ez az intézet menedékként szolgált a nyomorban élő proletárgyermekek számára, akiket az utcáról vagy a veszélyeztető családi környezetből kiemelve kis, családias csoportokban helyes erkölcsi életre és munkára neveltek.¹³ Mezei a mélyszegénységben élők problémájának megoldására külön lelkész szolgálatba állítását is javasolta, de mindez csak terv maradt, mivel ezt a pénzügyi keret és a személyhiány nem tette lehetővé.¹⁴

Ezekben az években még mutatkoztak pozitív változások. Az adakozásra való felszólítás a fiókegyházban nagyobb eredményt hozott, mivel az 1941-es lelkészi jelentés szerint a gyülekezet két év alatt vissza tudta fizetni az építkezésből maradt 10 000 pengős tartozást. Ez a hívek templomszeretét mutatja, és az adományozó kedv ezután sem csökkent.¹⁵

A háború alatt Mezei József különösen felhívta a figyelmet a gyülekezet környékén élő nincstelenek helyzetére, s nem csupán anyagi, hanem erkölcsi lesüllyedésükre is megoldást keresett. A lelképásztor támogatta az újpesti bérházakban létesült barakkok felszámolását, ahol a nagycsaládok embertelen körülmények között éltek.¹⁶ A lelkészi beszámoló alapján a gyülekezeti közösségek összefogásából szeretett volna megvalósítani egy evangélikus szeretetotthont az árvák, az elhanyagolt gyermekek, az idősek és a betegek részére. Az előrelépéshez mindenképp egy saját egyházi fenntartású intézményben gondolkodott, mivel a világi vagy más felekezeti szociális intézményekben nem valósulhatott meg az evangélikus tanítás.¹⁷ Mezei József nemcsak a saját gyülekezetéhez tartozó családokat segítette: a környékén élő más bajbajutottak is hozzá fordultak. A zsidókat érő egyre szigorúbb intézkedések idején az egyházak átkereszteléseket végeztek, vagy szükség esetén hamis keresztlevelet állítottak ki a keresztyén felekezethez való tartozás igazolására. 1942-ben Mezeit is megkeresték áttérési ügyben,¹⁸ 1944-től pedig voltak, akik a lelkészi hivatalhoz fordultak információért családtagjaik deportálása kapcsán. Hádl Imre szőnyi munkaszolgálatosa alatt írt levelet, mivel családjáról nem tudott semmit, és azt a hírt kapta, hogy az újpesti zsidókat vallásukra való tekintett nélkül deportálják előbb Békásmegyerrre, majd Németországba vagy Lengyelországba. A levél írójának a 24 hónapja tartó munkaszolgálatosa alatt családjával minden kapcsolata megszakadt, és az elszállításukról kérdezett, arról, hogy vihetek-e magukkal valamit, hol lehetnek most, van-e módjuk levelet írni, és evangélikus vallásuk dacára milyen sors várhat rájuk. Egy másik munkaszolgálatos, Krämer Henrik is családjá ügyében írt a lelkésznek: elhurcolt felesége és sógornője számára kért segítséget. 1944-ből még két hasonló vonatkozású irat maradt fenn: egy lelkészesség által kiadott keresztlevél és egy keresztle-

8 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 1. doboz, I/2. (1931-1950), 1937.év köteg, Lelkész jelentése 1937. évről, 2-3.

9 Uo., 3.

10 1938. évi lelkészi jelentés i.m. 16.

11 Uo., 17.

12 Az újpesti lelkész jelentése az 1939. évről i.m., 23.

13 Pukánszky Béla-Németh András: *Neveléstörténet*. <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/08.11.html>

14 Az újpesti lelkész jelentése az 1939. évről i.m. 6.

15 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 1. doboz, I/2. (1931-1950), 1941.év köteg, Az újpesti evangélikus lelkész jelentése az 1941. évről 13.

16 Uo., 7.

17 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 1. doboz, I/2. (1931-1950), 1942.év köteg, Az újpesti lelkész évi jelentése az 1942. évről 7.

18 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 1. doboz, I/2. (1931-1950), 1944.év köteg, Weisz Pál levele

vél megküldésére vonatkozó kérelem.¹⁹ A zsidó származásúak ilyen keresztlevéllel igazolhatták evangélikus vallásukat a megmenekülésük reményében.

A háború alatt tovább folytatódtak a karitatív munkák. Újpesten a gyermekek ellátására az evangélikus lelkész átengedte a gyülekezet tulajdonában levő házban megszervezett gyermekotthont a Svéd Királyi Vöröskereszt Gyermekvédelmi Osztályának, ahol a gyülekezet – lehetőségeihez mérten – gondoskodott a vezetőkről és az ellátásról. Az épület húsz gyermek befogadására volt alkalmas.²⁰

A gyülekezet helyzete a második világháború után

A háborús pusztítást nem kerülhette el a néhány évvel korábban a lelkes összefogásnak köszönhetően felépült alagi evangélikus templom. Ismeretlen tettesek felfeszítve az ajtókat a templom belsejébe és az alsó terembe hatoltak, és kirabolták az épületet: eltűntek oltárterítők, asztalok, padok és szekrények, nyoma veszett a kályhának, a harmóniumnak és 120 széknek is.²¹ A károkat leszámítva a világháborút követő néhány évben még megmutatkoztak az átmeneti fellendülés jelei. Innen származik az alagi-dunakeszi gyülekezet önállósodásának első gondolata is. Először az 1947-es bányai egyházkerületi jegyzőkönyv rögzíti, hogy az alagi-dunakeszi fiókegyházat önálló egyházközösségbe szervezzék az addig Váchoz tartozó alsógödi, felsógödi és sződligeti fiókegyházakkal. Az irat szerint a gyülekezetek megnövekedett létszáma miatt már az ezt megelőző években is felmerült ez a terv, hiszen a térségben javult a hitélet, nőtt az istentiszteletek látogatottsága és az úrvacsorázók száma is.²²

Az evangélikus egyház történetében is 1948 tekinthető a fordulat évének. A keresztény felekezetek ellen fellépő államhatalom betiltott minden egyházi egyesületet, így megszűnt a nőegylet és a Luther Szövetség, ami fokozatosan az egyházközösségi élet széteséséhez és a vallásgyakorlás visszaszorulásához vezetett. Az új rendszerrel szembehelyezkedőket letartóztatták. Bírószám elé állították és eltávolították a Bányai Egyházkerület éléről Ordass Lajos püspököt is. 1948 őszén az állam a protestáns egyházakra kényszerített megállapodás útján kívánta megvalósítani egyházpolitikáját, így az evangélikus egyháznak is az új keretek között kellett megtalálnia a fennmaradás lehetőségeit.

A politikai fordulat Dunakeszin is gyökeres változásokat hozott. 1951-ben Mezei Józsefet koholt vádak alapján menesztették a gyülekezetből és nyugdíjazták. Egyes források szerint egy-két újpesti egyháztag megvádolta, hogy nem képviseli eléggé a béke ügyét, Döbrentei Károlyné polgármesternő pedig megfenyegette, hogy kitiltja Újpestről, ha

nem változtat az ígéhirdetésén.²³ A levéltári iratok nem bővelkednek információkban ezzel kapcsolatban. A levelezések alapján valószínűsíthetjük, hogy a gyülekezeten belüli ellentétek és a személyes bosszú is Mezei József felmentéséhez vezetett. Valószínű, hogy elvei és az ifjúságért végzett áldozatos munkája miatt a kommunista rendszer a lelkipásztort ellenségének tekintette. Nemcsak az újpesti tanáccsal került összetűzésbe, de Alagon is nem kívánt személy lett. 1951 februárjában az alagi templomhoz ment, hogy az alsó helyiségbe megtartsa a konfirmációs felkészítést. Az elfoglaltságot az iskolai tanórák utánra időzítette, hogy az ne ütközzön a gyerekek iskolai óráival. A templomnál azonban már várta az alagi iskola igazgatónője, Jobbágy Pálné, aki feljelentéssel fenyegette meg, mivel hivatalosan az iskolában megtartott hittanórákon kívül minden más vallásoktatás tilos volt.²⁴

Mezei magánlevelei között – a sok üdvözlőlap mellett – egy durva hangnemben megfogalmazott, személyes sérelmeken alapuló levelet is találunk, amelyet Sikter László újpesti segédlelkész írt 1952-ben. A levél a gyülekezeten belüli ellenségeskedésre utal, és megvádolja Mezeit, hogy folyamatosan járta az egyházközösségi tagok házait, ahol agitált, rágalmazott és Siktert kommunistának állította be. A levél írója visszautasítja ezt, és szerinte a valóságban Mezei nem bírta elviselni, hogy nyugdíjazták és fiatalabbnak kellett átadnia a pozícióját, ezért bűnbakot keresett, akit a segédlelkészben talált meg. Ráadásul maga mellé állította a diakonisszát és mintegy 16-18 presbitert, valamint néhány hiszekegy gyülekezeti tagot is.²⁵ Ez a gyalázkodó levél mindenképpen alátámasztja, hogy a gyülekezetet komoly feszültségek osztották meg. Erre utal az az 1951. május 25-i, újpesti evangélikus egyháztanács gyűlés elé terjesztett kérelem is, amely indítványozta Sikter László segédlelkész azonnali hatállyal történő áthelyezését, továbbá felszólította Komjáthy Béla hitoktató lelkészt megbízatásának visszaadására. A dokumentum szerint az egyháztanács tagjai foglalkoztak a gyülekezet súlyos erkölcsi és anyagi romlásával, ami odáig fajult, hogy személyi változások is szükségessé váltak. A lelkészek közötti jó viszony onnantól romlott meg, hogy Sikter László és Komjáthy Béla a fizetésük ügyében felsőbb egyházi hatósághoz fordultak, és az egyházközösség belügyeire nézve olyan információkat közöltek, hogy a hatóság elrendelte a fegyelmi vizsgálatot. Ez rombolta a lelkipásztort tekintélyét, s megingatta a híveket, akik közül sokan más felekezeti templomot kezdtek látogatni.²⁶ A májusi egyháztanács ülésük után a Bányai Evangélikus Egyházkerület Püspöki Hivatala 1951. június 1-jén írt válaszlevelet, amelyben a május folyamán küldött jegyzőkönyvek szabálytalanságaira hívták fel az újpesti egyháztanácsosok figyelmét, mivel ezeket nem az előírt módon küldték fel az egyházkerülethez. „A jegyzőkönyvi kivonatokat, mint az újpesti egyházközösség bizonyos tagjainak sorozatosan törvénytelen és provokatív magatartása újabb

19 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 1. doboz, I/2. (1931–1950), 1944. év köteg (zsidókérdéssel kapcsolatba hozható iratok).

20 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 1. doboz, I/2. (1931–1950), 1944. év köteg, Az újpesti egyházközösség levele a Svéd Kir. Vöröskereszt Kir. Delegátusának.

21 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 1. doboz, I/2. (1931–1950), 1944. év köteg, Jegyzőkönyvi kivonat az alag-dunakeszi evangélikus fiókegyház 1946. október 6-i közgyűléséről.

22 Evangélikus Digitális Gyűjtemények, Evangélikus Levéltári Források, Evangélikus Országos Levéltár, Evangélikus Egyházkerületi Jegyzőkönyvek, Bányai Evangélikus Egyházkerület jegyzőkönyvei 1947, 12.

23 Solymár Péter: Az újpesti evangélikus egyházközösség története. In: Újpest 1907–2007. A százéves város, Kossuth Kiadó, Bp., 2007. 171.

24 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 2. doboz, II/2., nyugdíjazással kapcsolatos iratok, 15–1951. sz.

25 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 2. doboz, Magánlevelezés személyenként, üdvözlőlapok, egyéb magánlevelek, 1952., Sikter László levele, Budapest, 1952. június 19.

26 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 2. doboz, vegyes iratok, Az újpesti evangélikus Egyháztanács 1951. évi május hó 25-i gyűlése elé

jeleit irattárunkban elhelyeztem” – végződik a Dezséry László püspök által aláírt levél.²⁷

A most rendelkezésünkre álló, és itt tárgyalt iratok alapján teljes bizonyossággal nem állapítható meg, hogy Mezei Józsefet konkrétan mely személy vagy személyek vádolták meg akár az újpesti tanácsnál, akár a kommunista diktatúrával megegyezésre törekvő Dezséry László bányai egyházkerületi püspöknél vagy más hatóságnál. Az újpesti gyülekezet keretein belül kiéleződő ellentétek minden bizonnyal ismertek voltak. Ezt használta ki az államhatalom arra, hogy a kommunista nézeteket elutasító lelkipásztort eltávolítsa. Az egyházközségen belül tisztséget viselők között sem vádolható konkrét személy a politikai rendszerrel való tudatos kollaborációval, viszont az egyházkerületi hatósághoz fordulás mindenképpen előkészítette Mezei József felmentését.

Hogy a dunakeszi hívek hogyan viszonyultak ehhez az újpesti esethez, illetve mennyire folytak bele az ügybe, arról egyéb információ nem maradt fenn. Dunakesziről Bohunka Lajos korábbi felügyelő levelezési kapcsolatban állt Mezei Józseffel. 1952 nyarán kelt két megmaradt leveléből bepillantást nyerhetünk az egyházközség ekkori életébe, amely az egyházüldözés hatására kialakult szomorú képpel jellemezhető: a két világháború között fellendülő gyülekezeti élet helyén ekkor már a közösségek nem működtek, így a hitélet csak az istentiszteletek látogatására korlátozódott. Az itt élők bizalmatlanná váltak egymás iránt, sok volt a rászoruló, és a megfigyelések, betiltások miatt semmilyen egyházi vonatkozású közösségi munka nem valósulhatott meg:

„Egyházi életünkben is – lelkiekben – szárazság, kietlen sivatag, sahara. Elégedetlenség, féltékenység, stb. Többet nem akarok erről írni. [...] Itt nincs társadalmi élet, mindenki fél és távol tartja magát egyik a másiktól. [...] Megélhetésért mindenki nagy gondal küzd. A mai körülmények között mind a ketten azt mondhatjuk, hogy van valakink, aki vagy akik részben eltartanak. Siralmas azok helyzete, akik minden támasz nélkül tengetik életüket.”²⁸

Ezek a sorok alátámasztják, hogy a kommunizmus egyházellenes ideológiája milyen gyorsan fejtette ki romboló hatását a gyülekezetekben. A közösségek állami szintű betiltását követően az emberek féltek bármilyen szervezett csoport létrehozásától, mivel ez súlyos szankciókat is maga után vonhatott. Másfelől a források rámutatnak, hogy milyen nagy összetartó erő rejlik a jól szervezett egyházközségi csoportokban, és egy szórványgyülekezet esetében bizonyíthatóan elősegítik a gyakorló hitélet megmaradását és az egyházhoz való ragaszkodást.

27 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 2. doboz, vegyes iratok, 639/1951. ikt.sz.

28 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 2. doboz, Magánlevelezés személyenként, üdvözlőlapok, egyéb magánlevelek, 1952. Bohunka Lajos levele Dunakesziről, 1952. július 26., illetve 1952. augusztus 18.

Összefoglalás

Mezei József evangélikus lelkipásztor fennmaradt iratanyaga fontos forrása az újpesti és az alagi–dunakeszi evangélikus egyházközség történetének. Elsősorban az újpesti anyagyülekezet életére vonatkozó információkkal találkozhatunk, viszont az írásokból kitűnik, hogy a lelkész nagy figyelmet szentelt a fiókegyház gondozásának is. Főleg az alagi közösség korábbi történetéhez képest szembevető a változás, hiszen látható, hogy az egyházközségi csoportok szervezése és a templom építése Mezei József vezetése alatt valósult meg. A közösségi alkalmak lehetővé tették, hogy az itt élők vallásgyakorlata ne csak az istentiszteletek látogatására korlátozódjon, hanem a hétköznapiakban is megéljék a keresztyén tanítást. Ennek keretében zajlott a gyermeknevelés, a szegénygondozás, a betegápolás, a kulturális estek pedig az evangélikus hagyományok terjesztésével segítették elő a művelődést és az egyház gazdag örökségének mélyebb megismerését.

Az éves lelkészi összefoglalók igen tartalmasak és tanúságot tesznek arról, hogy Mezei Józsefnek pályafutása alatt az egyik legfontosabb célja az volt, hogy az egyházközségeket evangélikus szellemben megújítsa. Nagy fájdalom volt, amikor valamelyik közösség már nem tudott „kovász” lenni, tehát nem tudta megszólítani az új tagokat, és a régi tagok is kezdtek lemorzsolódní. Főleg az ifjúsághoz köthetően érzékeltette ezt a problémát, s az iskola hiányát nevezte meg a probléma forrásának, mivel nem érezte elegendőnek a hittanórák tananyagát. Véleménye szerint az ifjúság hitéletének elmélyítésére egy saját felekezeti iskola biztosított volna igazi táptalajt, s ez segített volna, hogy a megtanultak a felnövekvő generáció életébe valóban gyökeret verjenek.²⁹ Lelkeszi pályája során határozott véleményt fogalmazott meg az egyházközségben megjelenő problémák kiküszöbölésére, és igyekezett a hatékony működés érdekében minél ösztönzőbben fellépni. Lelkipásztori munkája azonban nem nélkülözte az emberiességet. Láthattuk, hogy külön figyelmet fordított a gyülekezet területén élő nélkülözők, szegény családok és nehéz sorsú gyermekek gondozására. A családokat sokszor személyesen kereste fel, és ezzel is ösztönözte őket evangélikus hitük megélésére. Az első világháború alatti frontszolgálat, majd a második világháború során végzett humanitárius tevékenysége egy hitben elkötelezett, áldozatos és emberszerető lelkipásztor képét mutatja az utókornak.

Miután az újpesti gyülekezetből méltatlanul elhelyezték, először Pilisre költözött keresztlányához, majd néhány év múlva Gyenesdiáson tudott lelkipásztori szolgálatot végezni. Élete végén, Kistarcsán, az özvegy lelkésznek otthonában kapott szállást. 1967 júliusában hunyt el hosszú betegség után a budapesti Szent Rókus Kórházban. Végakaratának megfelelően Gerendáson temették el családi sírba.³⁰

29 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 1. doboz, I/2. (1931–1950), 1939. év köteg, Lelkész jelentése 1939-ről, 15–16.

30 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 1. doboz, Nagybecskai Vilmosné visszaemlékezése, iktatószám nélkül, 4–5.

